

HELSINGIN YLIOPISTON SOSIAALITYÖN OPETUS

KRIITTISEN ROTUTEORIAN NÄKÖKULMASTA:

Teemoitteleva sisällönanalyysi

Shirley Meital Koko Hubara

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiaalitieteiden laitos

Pro gradu -tutkielma

Marraskuu 2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Valtiotieteellinen		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Sosiaalityeet	
Tekijä – Författare – Author: Koko Hubara			
Työn nimi – Arbetets titel – Title HELSINGIN YLIOPISTON SOSIAALITYÖN OPETUS KRIITTISEN ROTUTEORIAN NÄKÖKULMASTA: Teemoitteleva sisällönanalyysi			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Sosiaalityö			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu	Aika – Datum – Month and year 11 / 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of 87	
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tässä pro gradussa tarkastellaan sitä, miten niin sanottu ”rotu” käsitetään ja käsitteellistetään suomalaisessa sosiaalityön opetuksessa. Aineistona toimii Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan sosiaalityeiden laitoksen, sosiaalityön oppiaineen opetussuunnitelmassa listattu opetuskirjallisuus vuosille 2020–2023 (sekä kandidaatin- että maisterintutkielman osalta).</p> <p>Tutkielman metodologisena ja teoreettisena viitekehystenä toimivat epistemologisella tasolla musta, intersektionaalinen feminismi ja teorian osalta yhdysvaltalaisesta kriittisestä oikeustieteestä ja oikeusteoriasta lainattu kriittinen rotuteoria (<i>critical race theory</i>).</p> <p>Tutkimusaineisto koostuu 73 sosiaalityön opetuksessa käytettävästä akateemisesta kirjasta ja alan raporttiteoksesta sekä yhdeksästä tieteellisestä artikkelista. Aineisto on analysoitu ensin teoriasidonnaisella teemoittelevalla sisällönanalyysillä ja sitten vielä toistamiseen aineistolähtöisellä teemoittelevalla sisällönanalyysillä. Näistä on muodostettu synteysin kautta kaksi pääteemaa eli tutkimustulosta: ”Kuin kaksi opetussuunitelmaa” ja ”Kiertelevä kieli”.</p> <p>Analyyysin perusteella voidaan hahmottaa, että niin sanottu ”rotu” esitetään suomalaisessa sosiaalityön kontekstissa tarkasti määrittelemättä, hajanaisesti, implisiittisesti ja käyttäen erilaisia kiertoilmauksia. Rasismi ja rodullistetuksi tuleminen esitetään ilman rakenteellista, historiallista ja kontekstuaalista analyysia ja paikannusta. Silloin kun eksplisiittisesti todetaan sosiaalityön yhteys kolonialismin, sorron ja rasismien historiaan sekä tarve tarkastella sen implikaatioita sosiaalityön opetukselle, tutkimukselle ja tekemiselle nykyhetkessä, tapahtuu se englanninkielisessä kirjallisuudessa. Tästä seuraa se, että rasismikeskustelu jää sosiaalityön opetuksessa angloamerikkalaisesta maailmasta käsin näyttäytyväksi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi, eikä sitä tarkastella pohjoismaisesta hyvinvointivaltio- ja tasa-arvokeskustelusta käsin – vaikka Suomessa on aina ollut ”rodullisiin”, etnisiin ja kulttuurisiin vähemmistöihin kuuluvia, ruskeita ja mustia ihmisiä sekä alkuperäiskansoja, ja vaikka ei-valkoisen väestön määrä vain kasvaa entisestään globaalin muuttoliikkeen myötä, mikä näkyy sekä sosiaalityöntekijöissä että asiakkaissa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords: Musta feministinen epistemologia, intersektionaalinen feminismi, kriittinen rotuteoria, rakenteellinen sosiaalityö, rakenteellinen rasismi, teemoitteleva sisällönanalyysi			
Ohjaaja tai ohjaajat – Handledare – Supervisor or supervisors: Kris Clarke, apulaisprofessori			

SISÄLLYS

1 JOHDANTO: Miksi ja milä sanoilla niin sanotusta ”rodusta” pitää puhua suomalaisen sosiaalityön opetuksen kontekstissa?	5
1.1 Niin sanotun ”rodun ja sosiaalityön suhde	12
1.2 Saapumiskertomus	14
2 AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA AIHEESTA: kriittisen rotuteorian valikoituminen teoreettiseksi viitekehykseksi	19
2.1 Niin sanottu ”rotu” suomalaisessa tutkimuksessa	19
2.2 Niin sanottu ”rotu” kansainvälisessä tutkimuksessa	23
2.3 Teoreettisena viitekehyksenä kriittinen rotuteoria: historia, keskeiset hahmot, opinkappaleet, kritiikki	27
2.3.1 Kriittisen rotuteorian historia	27
2.3.2 Kriittisen rotuteorian kuusi opinkappaletta	29
<i>Rasismien endeemisyyden</i>	30
<i>Intressien konvergenssi/materiaalinen determinismi</i>	30
<i>Rotu sosiaalisena konstruktiona</i>	31
<i>Erotteleva rodullistaminen</i>	31
<i>Antiessentialismi ja intersektionaalisuus</i>	31
<i>Ei-valkoiset äänet</i>	33
2.4 Kriittinen rotuteoria sosiaalityön opetuksessa	33
3 METODOLOGIA: TIETEENFILOSOFISET LÄHTÖKOHDAT, AINEISTO JA MENETELMÄ	35
3.1 Musta feministinen epistemologia ja intersektionaalinen feminismi	36
3.2 Aineisto	38

	4
3.2.1 Aineisto I: Kandidaatintutkielma	41
3.2.2 Aineisto II: Maisterintutkielma	42
3.3 Teemoitteleva sisällönanalyysi	43
4 TEEMOITTELEVAN SISÄLLÖNANALYYSIN TOTEUTUS	47
5 TUTKIMUSTULOKSET JA NIIDEN TULKINTAA	55
5.1 ”Kuin kaksi opetussuunnitelmaa”	55
<i>Rakenteellisen, historiallisen ja kontekstin puute</i>	56
<i>Yksilötyö, vastavuoroisuus ja vuorovaikutus</i>	59
<i>Poikkeuksina lakitekstit ja suomalaiset tutkijat englanninkielisissä teksteissä</i>	61
5.2 ”Kiertelevä kieli”	64
<i>Vaihtoehtoiset sanat</i>	64
<i>Implisiittisyys</i>	65
<i>Imperfekti</i>	66
6 LOPUKSI	69
6.1 Reliabiliteetti ja validiteetti	70
6.2. Kriittisessä rotuteoriassa ei ole mitään uutta sosiaalityölle?	73
LÄHTEET	76

1 JOHDANTO: Miksi ja millä sanoilla niin sanotusta “rodusta” pitää puhua suomalaisen sosiaalityön opetuksen kontekstissa?

“-- erilaisilla instituutiossa tuotetuilla teksteillä on merkittävä rooli institutionaalisten kategorioiden, käytäntöjen ja todellisuuksien tuottamisessa. Erilaisten tekstien painoarvoa lisää se, että niistä tulee helposti virallisia totuuksia, vaikka niiden tuottamisessa tehdään monia valintoja ja ne voitaisiin laatia monellakin vaihtoehtoisella tavalla. Teksteillä on siten vahva seurauksia tuottava luonne.”

– Jokinen 2012, 241, ref. Taylor 2008, 30; Hall et al. 2006, 13; Raitakari 2006; Prior 2004, 84–91; Olaison 2010

Aloitan tämän pro gradun esittämällä heti kärkeen tutkimuskysymykseni:

*Miten niin sanottua “rotua” käsitellään ja käsitteellistetään
Helsingin yliopiston sosiaalityön vuosien 2020–2023
opetussuunnitelmassa kriittisen rotuteorian lävitse tarkasteltuna?*

Ymmärrän, että tämä kysymys on eittämättä uudenlainen ja arkakin, ehkä jopa poleemisen kuuloinen, mutta se on esitettävä suoraan ja viipymättä, jotta sosiaalityö voisi kehittyä lähitulevaisuudessa entistä paremmaksi tieteenalaksi ja professioksi. Aloitan tutkielmani perustelemalla, miksi Suomen kontekstissa on tärkeää ja tarpeellista tarkastella niin sanottua “rotua” sosiaalityön opetuksessa ja ammatin saralla yleisesti, ja mitkä aiheen käsittelyn implikaatiot ovat, ja voivat olla. Näin pääsen tämän luvun lopussa toivoakseni takaisin siihen, miten tutkimuskysymykseni syntyi. Johdantoni on tavanomaista pidempi ja siinä on useita alaviitteitä, joissa selitän käsitteellisiä paikannuksia ja sanoja, joilla operoin läpi opinnäytteen – se on tämän tutkimuksen kieli. Koska tätä aihepiiriä on tutkittu vähänlaisesti Suomen kontekstissa ja suomen kielellä, kaikkia käyttämiäni termejä ei voi pitää akateemisina. Metodologialleni keskeisiä käsitteitä – kriittinen rotuteoria, musta feministinen epistemologia, intersektionaalinen feminismi jne. – ja välineitä esittelen syvällisemmin luvuissa 2 ja 3. Luvussa 2 esittelen lisäksi aiemman aiheelle relevantin tutkimuksen ja teoreettisen viitekehyksen, eli oikeustieteistä lainaamani kriittisen rotuteorian. Luvussa 3 myös esittelen aineistoni ja analyysimenetelmäni, eli teemoittelevan sisällönanalyysin. Luvussa 4 esittelen aineistoni eli Helsingin yliopiston sosiaalityön vuosien 2020–2023 opetussuunnitelmassa käytettävän kirjallisuuden, sekä analyysini vaiheet. Luvussa 5 käyn läpi analyysin kautta

löytyneet pääteemani eli tutkimustulokseni alussa asettamani tutkimuskysymyksen suuntaamana. Luvussa 6 vedän tutkimuksen yhteen ja esitän erinäisiä pohdintoja niin aihepiiriin kuin tutkielman luotettavuuteen liittyen.

Ensimmäiseksi määriteltäköön, että käytän hieman pitkähköä ilmaisua “niin sanottu ‘rotu’”, missä sana rotu on laitettu lainausmerkkien sisään. Teen näin siksi, että haluan paikantaa keskustelun tieteelliseen nykykäsitykseen, jonka mukaan rotua biologisena kategoriana ei ole (koskaan ollutkaan) olemassa, mutta sosiaalisena luokkana ja rakennelmana, eli konstruktiona sekä diskursiivisena entiteettinä, se elää ja voi hyvin sekä arjessa että rakenteissa. Käsitteenä niin sanottu “rotu” ammentaa jo 1700-luvulla transatlanttista raaka-aine- ja orjakauppaa tukemaan syntyneistä käsitteistä ja luokituksista, jotka puolestaan perustuivat osittain ruotsalaisen kasvititeilijä Carl Von Linnén luomiin eläin- ja kasviluokkiin. Rodulla on “pelkkänä” konstruktionakin valtavia fyysisiä, psyykkisiä, taloudellisia, sosiaalisia jne. vaikutuksia ihmisiin. (Ks. esim. Hall 2002; Pietikäinen 2000, Keskinen et al. 2009, Rastas 2018.)

Suomessa on aina elänyt ei-valkoisia¹ ihmisiä, ts. näkyviä etnisiä vähemmistöjä².

Tietävästi ensimmäisen Suomen kansalaisuuden, vuonna 1899, saanut musta eli

¹ Ei-valkoinen/ei-valkoisuus on negaatio käsitteestä valkoinen/valkoisuus, joten on paikallaan määritellä jälkimmäinen ensin. Kun puhun valkoisesta/valkoisuudesta, en puhu kenestäkään yksittäisestä henkilöstä (esim. joku tietty ihminen sosiaalityön laitoksella), vaan siitä, että niin sanottu “rotu” ei koske pelkästään näkyviä vähemmistöjä. Myös valkoisuus on niin sanottu “rotu”; se vain on kaikista niin sanotuista “roduista”, eli rodun sosiaalisista rakenteista se, joka on normi, neutraali, näkymätön, keskellä. Kaikki muut ihonvärit ja etnisyydet ovat poikkeuksia ja marginaalisia suhteessa valkoisuuteen. Ne, jotka eivät tule kohdelluksi normeina ihonvärinsä osalta, ovat ei-valkoisia. Määrittelen valkoisuuden/ei-valkoisuuden siis samalla tavalla kuin filmitutkija Richard Dyer uraa uurtavassa teoksessaan *White* (1997). Ks. myös Potter (2015) ja Tatum (2003).

² Näkyvä vähemmistö on Kanadassa 1980-luvulla työllistymiseen liittyvää syrjintää esiin tuomaan kehitetty käsite. Sillä tarkoitetaan Kanadan kontekstissa ihmisiä, jotka kuuluvat

afrikkalaistaustainen ihminen oli Rosa Emilia Clay. Hän tuli Suomeen Ambomaalta eli nykyisestä Namibiasta osana eurooppalaista imperialismi-, siirtomaa- ja lähetystyötrendiä (Kansallisbiografia 2011). Suomi ei ole koskaan ollut monokulttuuri tai etnisesti homogeeninen kansa, mm. saamelaiset, romanit, tataarit ja juutalaiset ovat aina kuuluneet suomalaiseen väestöön. Homogeeninen suomalaisuus on historioitsija Miika Tervosen (2015) mukaan myytti, joka syntyi 1800-luvulla osana laajaa eurooppalaista nationalismitrendiä. Sen tavoite oli luoda narratiivi eli yhtenäinen tarina suomalaisesta Suomesta, eronteoksi menneeseen aikaan, jolloin olimme osa Ruotsia ja Venäjää. (Mt 137–162.)

Lisäksi erilaiset poliittiset konfliktit sekä ilmastokriisit maailmalla ovat aiheuttaneet siirtolaisuutta “aina”, ja tälläkin hetkellä maailmalla, on yli 70 miljoonaa ihmistä, jotka eivät voi asua kotonaan. Heistä 0,04 % tulee Suomeen. (Pakolaisapu 2019.) Suomella on pitkä historia pakolaisavunannosta, jos ajatellaan, että Venäjälle toisen maailmansodan aikana menetetyiltä alueilta nyky-Suomeen muuttaneet Karjalan evakot ovat yksi keskeisin ja suurin historiamme turvapaikanhakijaryhmä. Lisäksi siihen, että Suomeen muuttaa ihmisiä muualta maailmasta, on lukuisia muita syitä: perhe, työ, rakkaus, opinnot jne. (Tilastokeskus 2015). Suomessa oli vuonna 2017 laskentatavasta riippuen n. 250 000–400 000 ulkomaan kansalaista tai vieraskielistä henkilöä (Väestöliitto 2019).

yhteen tai samanaikaisesti useampaan neljästä vähemmistöryhmästä: naiset, alkuperäiskansoihin kuuluvat henkilöt, vammaiset henkilöt ja muut näkyvät vähemmistöt, eli ihmiset, jotka eivät kuulu alkuperäiskansoihin, mutteivät myöskään tule nähdyksi valkoisina (esim. aasialaistaustaiset, afrikkalaistaustaiset eli mustat, latinot, arabit jne; Suomessa myös saamelaiset, romanit.). (Hudon 2016.)

Se, mitä ei useinkaan muisteta ja mistä ei keskustella ja mitä ei myöskään tutkita, on se tosiasia, että Suomessa elää ja on aina elänyt myös suuri joskin tilastoimaton määrä näkyviin vähemmistöihin kuuluvia, eli ei-valkoisia, rodullistetuksi tulevia, syntyperäisiä suomalaisia, eli ihmisiä, jotka eivät ole tulleet tänne mistään, vaan ovat syntyneet täällä. Tarkoitan käsitteellä rodullistetuksi tuleva jotakin samankaltaista kuin käsitteellä niin sanottu “rotu”: kyseessä on *prosessi*, ei siis *ominaisuus*, missä ihminen luokitellaan erilaisten piirteiden, kuten ihonvärin, kantaväestöstä poikkeavan nimen, näkyvien uskonto- ja kulttuuripiirteiden, kielen jne. perusteella keinotekoisesti luotuihin ryhmään. Erilaisten ryhmien välisistä eroista konstruoidaan yhteiskunnallisesti merkittäviä, usein stereotyyppisiä ja haitallisia (Puuronen 2011, 20–21).

Meistä, ruskeista³ suomalaisista, on kirjoitettu ja elämäämme tutkittu hyvin vähän, yksi harvoista teoksista on oma esseekokoelmani *Ruskeat Tytöt – Tunne-esseitä* (Hubara 2017). Siinä tutkin tätä samaa aihepiiriä kuin pro gradussani henkilökohtaisen esseen, journalismin ja prosaistisen kielen keinoin. Se on yksi harvoista teoksista koko suomalaisen kirjallisuuden historiassa, joka käsittelee ei-valkoisuutta millään tavalla, ja jonka on kirjoittanut ei-valkoinen suomalainen⁴.

Käytän sanaa “me”, koska identifioidun itse ruskeaksi, syntyperäiseksi

³ Sanan ruskea käsitteellistäminen on omani, ja esittelin sen julkiselle keskustelulle 2015 blogissani *Ruskeat Tytöt*. Tarkoitan ruskealla ihmisellä henkilöä, joka ei tule kohdelluksi valkoisena ja/tai kantasuomalaisena, vaan tulee rodullistetuksi Suomen kontekstissa esimerkiksi “ulkomaalaiseksi”, “maahanmuuttajaksi”, “tummaihoiseksi”, “puoliksi suomalaiseksi” jne. (Ks. lisää Hubara 2017; www.ruskeattytot.fi.)

⁴ Tunnetut kirjailijat voi, ironisesti, melkein listata yhteen alaviitteeseen. Heitä ovat esim. Maryan Abdulkarim, Umayya Abu-Hanna, Hassan Blasim, Mintie Das, Nura Farah, Kyösti Hagert, Niillas Holmberg, Joseph Owindi, Ranya Paasonen (os. El-Ramly), Pajtim Statovci, Jani Toivola ja mahdollisesti muutamia muita.

suomalaiseksi; en maahanmuuttaja- tai ulkomaalaistaustaiseksi. Palaan tähän johdannon luvussa 1.2.

Suomalaisen yhteiskunta- ja sosiaalitieteen kontekstissa on nähdäkseni totuttu puhumaan oikeastaan kaikista muista ihmistä potentiaalisesti marginalisoivista tekijöistä kuin niin sanottu “rotu”. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi sukupuolen tasa-arvo ja köyhyys, jotka nimetään ääneen ja joista puhutaan ja joita tutkitaan avoimesti valtiollisissa instituutioissamme (ks. esim. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Tasa-arvotiedon keskus sekä Hyvinvointi- ja terveyserot -sivusto; tai Tilastokeskuksen Sukupuolten tasa-arvo Suomessa -teemasivut). Myös esimerkiksi vammaisuutta ja ikääntymistä sekä niihin liittyviä rakenteita on tutkittu sosiaalityössä jo pitkään (ks. esim. Heikkinen 2018; Seppänen et al. 2007). “Rotu”-sanon käyttöä on vältelty siksi, ettei rotua ole biologisesti olemassa, mutta myös siksi, että termin on katsottu kuuluvan rasistiseen puhutapaan ja olevan sivistymätöntä, ts. se ei kuulu akateemiseen keskusteluun ja liberalismiin piiriin. Rasismitutkija Vesa Puuronen (2011) kuitenkin puolustaa sanon “rotu” käyttöä siksi, että se on sosiaalisena konstruktiona kiistämätön tosiasia, joka vaikuttaa ihmisten arkeen ja elämään sekä mahdollisuuksiin ja osallisuuteen yhteiskunnassa. Hänen mukaansa “rotu” on keskeinen käsite, jos rodullistamista ja rasismia halutaan tutkia (mt. 49–50). Olen samaa mieltä Puurosen kanssa: jos asioita ei nimetä ja käsitteitä tarkastella sekä historian että nykyhetken valossa, on mahdoton tutkia yhteiskuntaa ja sosiaalisia suhteita, puhumattakaan ihmisiä marginalisoivista rakenteista.

Toisin kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa, Iso-Britanniassa ja Kanadassa, Suomessa ei kerätä etnisyytilastoja, joten on mahdoton sanoa, kuinka paljon täällä asuu ihmisiä,

jotka kuuluvat näkyviin etnisiin vähemmistöihin. Datan keräämättömyys johtuu Tilastokeskuksen (Nieminen 2013) näkemyksen mukaan siitä, että ennen toista maailmansotaa ja sen aikana kerättyjä etnisyyteen perustuvia väestötilastoja käytettiin väärin mm. kansanmurhien toteuttamiseksi. Tuolloin päätettiin, että riskit ovat liian suuret (tosin romaniväestöstä, saamelaisista ja ruotsinkielisistä kerättiin tilastoja vielä 1970-luvulle saakka). Tällä hetkellä väestöä tilastoidaan esimerkiksi henkilön oman syntymämaan, vanhempien syntymämaan, äidinkielen, kansalaisuuden ja muiden merkitsijöiden perusteella. Näistä voidaan tietysti päätellä jotakin myös ihmisten edustamista etnisyyksistä, uskonnoista ja kulttuureista – mutta paljon jää myös hämärän peittoon. Onkin esitetty, että etnisyystiedon merkitys on kasvanut kansainvälistyvässä Suomessa, ja sen tarvetta pitäisi voida pohtia uudelleen. (Mt. 2013.) Edellä esittämäni valossa ja Tilastokeskuksen olemassa olevien tilastojen perusteella voidaan kuitenkin arvioida varovaisesti, että Suomessa on joka tapauksessa potentiaalisesti satojen tuhansien ihmisten muodostama näkyvä, rodullistetuksi tuleva ruskeiden ihmisten vähemmistö.

Suomi on monilla mittareilla “maailman paras maa” (Tilastokeskus 2019). Olemme mm. “maailman onnellisin maa” (World Happiness Report 2019), yksi “tasa-arvoisimmista” (The Global Gender Gap Report 2018), ja olemme lehdistönvapausindeksissä toisena (Press Freedom Index 2019). Samaan aikaan Suomi on EU-tason tutkimuksen mukaan Euroopan rasistisin maa Saharan eteläpuoleisesta Afrikasta alunperin kotoisin oleville, eli mustille ihmisille (European Union Agency for Fundamental Rights 2018, 15). Maahanmuuttajanaisen euro on 62 senttiä (SAK 2016). Lainaan myös Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusta Maahanmuuttajat rikoksen tekijöinä ja uhreina (Lehti et al. 2014):

Maahanmuuttajien riski joutua pahoinpitelyrikoksen uhriksi on kaksi ja puoli -kertainen kantaväestön riskiin nähden (mt., 52).

Maahanmuuttajanaisten riski joutua raiskausrikoksen uhriksi oli lähes kaksinkertainen kantaväestöön nähden. Korkeimmat riskit tutkituista maahanmuuttajaryhmistä olivat afrikkalaisilla (seitsemänkertainen kantaväestöön nähden) ja vietnamilaisilla naisilla (viisinkertainen) (mt., 56).

Myös antisemitismin, islamofobian, äärioikeistolaisuuden, populismin, nationalismin, kansallismielisyyden ja muiden vastaavien aatteiden kannatus on nousussa mm. Suomessa, Euroopassa, Yhdysvalloissa ja latinalaisessa Amerikassa (Pelkonen 2019 / YLE Puhe).

1.1 Niin sanotun “rodun” ja sosiaalityön suhde

Kaikki nämä edellä esitetyt teemat – väkivalta, köyhyys, syrjäytyminen, poliittiset konfliktit ja ääriilikkeet, ovat enemmän tai vähemmän kosketuksissa sosiaalityöhön ja sen alusta saakka vallinneeseen inhimillisen auttamisen ydintehtävään (ks. esim. Mary Richmond 1917 ja 1922). Sosiaalityön kentällä on yleinen käsitys, että siinä henkilökohtainen ja poliittinen kietoutuvat, ja konteksti vaikuttaa ihmisten ja yhteisöjen kokemuksiin ja elämisen ehtoihin (Pohjola 2017, 21), myös itse nykyiseen professioon ja sosiaalityöhön instituutiona taikka rakenteena⁵, joka käyttää valtaa

⁵ Tarkoitan rakenteellista sosiaalityötä, joka alkoi kehkeytyä teoreettisesti jo 1980-luvulla, mutta joka toisaalta kytkeytyy maailmalla jo 1960-luvun radikaaleihin kansalaisyhteiskunnallisiin, ja jonka suhde todellisuuteen on kriittinen, ja jonka tavoitteena on oikeudenmukaisuus, tasa-arvo ja eriarvoisuuden vähentäminen. (Pohjola et al. 2017, 11, 16).

(ks. esim. Sipilä 2011). Edellä esitelty väestökehitys näkyy välttämättä myös sosiaalityön piiriin tulevissa työntekijöissä ja asiakkaissa. Aivan kuten vaikkapa sukupuolikysymyksiä ja niiden implikaatioita käsitellään sosiaalityön kontekstissa (ks. esim. Alanko & Orjasniemi 2018; Granfelt 2007 ja), tai luokkaa (Virtanen 1992; Hytönen & Laine-Frigren 2015) on voitava käsitellä myös niin sanottua “rotua” parhaan mahdollisen sosiaalityön varmistamiseksi. Ne sosiaalityöntekijät, jotka kohtaavat monista eri vähemmistö- tai haavottuvaisista asemista asiakkaaksi tulevia ihmisiä, saavat pääasiassa koulutuksensa maamme yliopistoissa. Siksi on tärkeä tutkia sitä, mitä ja miten professiotamme opetetaan.

Toinen, hieman laajemman perspektiivin näkökulma siihen, miksi Suomessakin pitää pystyä tutkimaan niin sanotun “rodun” kysymyksiä sekä yleisesti että koskien erityisesti sosiaalityötä ja tämän pro gradun tapauksessa sen yliopisto-opetusta on se, että Suomi osana Pohjoismaita on ollut ja on edelleen monella tapaa osallinen eurooppalaiseen kolonialismiin, eurosentriseen tiedontuotantoon, valkoiseen ylivaltaan ja sanalla sanottuna rassististen rakenteiden ylläpitoon ja sitä kautta ihmisten syrjintään (Törrönen et al. 2016). Suomella ei ole ollut koskaan omaa virallista siirtomaata (Ambomaa nykyisessä Namibiassa oli lyhytaikainen ja keskenjäänyt projekti), mutta maamme ei myöskään ole ollut viaton tai osaton imperialistiseen projektiin. Suomi on esimerkiksi kolonisoinut maan sisäisesti saamelaisia, ja olemme olleet ruotsalaisten mukana valtaamassa alueita Afrikassa; olemme aina olleet kulttuurisesti nojallamme läntiseen Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin esimerkiksi rassistisia stereotyyppioita toisintavien (lasten)kirjallisuuden ja kuvataiteen sekä mainonnan kautta; olemme osallistuneet kautta aikojen erilaisiin ongelmallisiin, antropologistisiin projekteihin ja kehitysyhteistyöhön; (Vuorela 2009,

21–33; ks. myös Gathuo 2017). Sosiaalityö on ollut mukana näissä projekteissa, esimerkiksi yhtenä valtion yhteiskumppanina suomalaisen romaniväestön kontrolloimisessa ja kulttuurisessa pakkoasimiloinnissa. Sosiaaliturvaa ei haluttu osoittaa samassa laajuudessa romani- kuin kantaväestölle, ja toisaalta romanilasten huostaanottoihin päädyttiin hyvinkin herkästi. (Tervonen 2012, 86–99.)

Vaikka sosiaalityö muotoutuukin aina maa- ja yhteiskunta-kohtaisesti, on suomalainen sosiaalityö saanut runsaasti vaikutteita ulkomaisesta, länsimaisesta sosiaalityöstä kuten Charity Organisation Societystä, settlementiliikkeestä ja sosiaalireformismista (ks. esim. Toikko 2001 ja Raunio 2009, 12–18). Tutkija Izumi Sakamoto (2007, 105–118) on todennut että länsimainen sosiaalityö on rakentunut lähestulkoon kokonaan valkoisuudelle.

1.2 Saapumiskertomus

Sara Ahmedin (2012, 2) mukaan jokaisella tutkimusprojektilla on oma “story of arrival”, jonka käänän tässä yhteydessä saapumiskertomukseksi. Sen voi hänen mukaansa kertoa esimerkiksi tutkimuksen tekemisen tasolla, tai vaikkapa instituution tasolla. Lisäksi on olemassa henkilökohtainen taso. Tulokulmani juuri tähän tutkielmaan syntyy, kuten toivoakseni edellä jo onnistuin osoittamaan, monesta eri elämäni osa-alueesta ja risteymästä, mutta keskeisiä niistä lienevät

- 1) edellä lyhyesti esiteltyt metodologiset valinnat;
- 2) tekemäni työ antirasistisena “aktivistina” (sana sulkeissa siksi, että itse miellän itseni toimittajaksi ja kirjailijaksi, mutta “aktivisti” on sana, jolla

minuun usein viitataan julkisessa keskustelussa – se myös linkittyy sanana mukavasti aktivistisesta yhteiskuntatutkimuksesta edellä käymääni keskusteluun); sekä *ennen kaikkea*

- 3) eletty todellisuuteni sekä ruskeana, syntyperäisenä suomalaisena, työväenluokasta ponnistavana cishetero-naisena, mihin paneudun seuraavaksi.

Eletty todellisuuteni, niin sosiaalityön viitekehyksessä kuin muutenkin maailmassa liikkuessani, on osoittanut minulle loputtomia kertoja, karvaastikin, että minua ei monestikaan nähdä syntyperäisenä suomalaisena omassa kotimaassani. Se johtuu käsittääkseni ulkonäöstäni ja nimestäni. Ahmed (2012, 3) kertoo, kuinka hän meni aikoinaan opettamaan sukupuolentutkimusta Lancasterin yliopistoon, missä hän huomasi pian olevansa oletettavasti ainoa ei-valkoinen henkilöstön jäsen. Myös tämän pro gradun saapumiskertomus on henkilökohtaiset kokemukseni ei-valkoisena ihmisenä suomalaisen sosiaalityön kentällä, niin opiskeluvaiheessa kuin työelämässä.

Sosiaalityön pääaineopintoni käynnistyivät Helsingin yliopistossa vuonna 2006, ja sain ensimmäisen kesätyöpaikkani sosiaalivirastosta seuraavana kesänä. Yliopistolla minua luultiin toistuvasti Unicafen työntekijäksi, vaihto-opiskelijaksi tai siivoojaksi – minua esimerkiksi puhuteltiin toistuvasti englanniksi – ja olin toinen kahdesta ei-valkoisesta, eli ei-kantasuomalaisesta, näkyvään etniseen vähemmistöön kuuluvasta, ruskeasta opiskelijasta niin vuosikurssillani kuin tietääkseni koko sen hetkessä laitoksen opiskelijajoukossa. Kirjoitin kandidaatintutkielmani vuonna 2008

maahanmuuttajien sukupuolittuneista työmarkkinoista ja sain arvosanaksi 4/5. Olin tyytyväinen itseeni ja ajattelin, että olen löytänyt kutsumukseni sosiaalityöstä ja sen tutkimisesta. Jouduin pettymään, kun seminaariohjaaja sanoi kaikkien muiden opiskelijoiden kuullen, että kandidaatintutkielmasta tuli niin hyvä siksi, että aihe oli minulle henkilökohtainen ja tuttu. En itse siis ole maahanmuuttaja, vaan syntyperäinen suomalainen kaikilla olemassa olevilla mittareilla. Olen syntynyt Suomessa, puhun suomea äidinkielenäni, olen pelkästään Suomen kansalainen – satun vain olemaan ruskea ihminen. Nähdäkseni on maininnan arvoista, että koko sinä aikana kun olen opiskellut sosiaalityötä yliopistossa, minua on opettanut vain kerran ei-valkoinen ihminen, syksyllä 2019, kun osallistuin vapaa-ajallani professori Kris Clarcken (myös tämän pro gradun ohjaaja) järjestämälle sosiaalityön kursille, jolla yhdysvaltalainen, afrikkalaisamerikkalainen sosiaalityöntekijä Devoya Mayo oli opettamassa.

Työelämässä olen joutunut kohtaamaan monenlaisia, samantyyppisiä, erikoisia tilanteita. Työhaastattelutilanteessa sosiaalialan kolmannen sektorin toimijalle minulta kysyttiin etnistä alkuperääni ja uskontoani. Toinen, sosiaaliviraston työnantaja antoi minulle asiakkaaksi kaikki maahanmuuttajataustaiset henkilöt vedoten siihen, että ymmärrän heitä parhaiten (asiakkaissani oli esim. kiinalaisia, somalialaisia, irakilaisia, virolaisia jne.). Olin tiimini ainoa ei-valkoinen työntekijä (pl. samassa rakennuksessa toimivat erillishankkeet, jotka oli suunnattu pelkästään romani- tai somaliasiakkaille, ja joita koordinoivat osittain, ei kuitenkaan koskaan päällikköasemasta käsin, kyseisiin vähemmistöihin kuuluvat sosiaalialan ammattilaiset). Kantasuomalaiset asiakkaat käyttivät minusta säännöllisen epäsäännöllisesti rasistisia nimityksiä (esim. “n-sana”), eivätkä halunneet minua

vastuutyöntekijäkseen vedoten siihen, että olen “ulkomaalainen”. Vuosien varrella aloin hahmottaa, että minut nähdään niin opinnoissani kuin työssäni, ja niin opiskelijatovereiden, asiakkaiden, opettajien kuin työparien toimesta eri tavalla kuin kantasuomalaiset kollegani. On ollut alusta asti selvää, että kyse on ulkonäöstäni ja nimestäni, ts. ruskeudestani. Nämä esimerkit ovat vain yksittäisiä esimerkkejä; näiden rinnalla kulkee lapsesta saakka koettu rasistinen väkivalta ja rakenteellinen rasismi. – sekä hiljaisempi, endeemisempi mikroaggressiotason rasismi. Esimerkiksi Lena Dominelli (1997,7) jakaa rasismin ilmiönä kolmeen: yksilöllinen, institutionaalinen eli rakenteellinen ja kulttuurinen. Nämä eri rasismin muodot ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Yksilöllisellä rasismilla tarkoitetaan (valkoisten) yksilöiden ennakkoluuloja ja asenteita rodullistetuksi tulevia ryhmiä kohtaan. Ainakin Suomen kontekstissa syntyy vaikutelma, että kun rasismista puhutaan, puhutaan nimenomaan yksilötasosta, jolloin institutionaalinen eli rakenteellinen taso jää helposti piiloon. Rakenteellinen taso on esimerkiksi juuri edellä esittämäni korostunut väkivallan riski, työllisyyshuolet (Ahmad 2019), korostunut köyhyys, mutta lisäksi myös kaikenlainen muu syrjintä yhteiskunnassa. Kolmas, kulttuurinen rasismi on nähdäkseni jotakin mikä tapahtuu henkilökohtaisen ja rakenteellisen välillä, tiiviissä suhteessa kolonialismin historiaan; sillä tarkoitetaan ideologiaa, jossa valkoisuus ja länsimainen kulttuuri ovat ylivertaisia suhteessa muihin, eritoten eteläisiin ja itäisiin kulttuureihin (mt, 7). Mikroaggressiolla tarkoitan samaa kuin psykologi Derald W. Suen määritelmä, eli arkipäiväisiä huomautuksia, kevyitä loukkauksia, sukauksia, joiden on tarkoitus muistuttaa esim. ei-valkoisia tai vaikkapa queer-ihmisiä siitä, että he poikkeavat normista (Sue 2017).

Yhteenvedettynä: haluan edelleen tutkia samoja aiheita, joita elän arjessani, ja joita aiemmin tutkin esseekokoelmassani sekä työssäni toimittajana ja kaunokirjailijana. Tällä kertaa haluan tutkia niitä akateemisesti, metodologisesti läpinäkyvin keinoin, kuitenkin unohtamatta henkilökohtaista positiotani. Haluan kuitenkin etäännyttää itseni varsinaisen tutkimuksen fokuksesta ja keskittyä suoraan siihen, miten sosiaalityö tieteenalana ja sitä kautta instituutioina nimeää ja käsittelee niin sanottua “rotua” opetuksessaan – toisin sanoen keskityn rakenteisiin, joita ylläpidetään mm. opetussuunnitelman sisällöillä.

2 AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA AIHEESTA: kriittisen rotuteorian valikoituminen teoreettiseksi viitekehyyksi

Voidaan todeta, että suomalaisen sosiaalityön ja sosiaalityön opetuksen kontekstissa on tutkittu häviävän vähän niin sanottua “rotua”, sen merkityksiä ja implikaatioita. Sosiologian, sukupuolentutkimuksen, sosiaaliantropologian ja kasvatustieteiden parissa meillä on Suomessa jo melko tunnettuja antirasismiin ja/tai intersektionaaliseen feminismin sitoutuneita sekä ylipäätään rakenteelliseen rasismiin, niin sanottuun “rotuun”, rodullistamisen prosesseihin ja valkoisuuteen perehtyneitä tutkijoita kuten Anna Rastas (esim. Rastas 2018), Olli Löytty (esim. Löytty 2008), Suvi Keskinen (esim. Keskinen 2019), Leena-Maija Rossi (esim. Rossi 2015) ja Alemanji Aminkeng Atabong (esim. Alemanji 2016). Sosiaalityössä tällainen kehitys toivoakseni käynnistyy pian. Maailmalla on nähty, että niin sanotusta “rodusta” puhuminen esimerkiksi juuri luvussa 2.3 esittelemäni kriittisen rotuteorian lävitse tuottaa tilan, jossa on hedelmällistä käsitellä sortoa, syrjintää ja moninaisuutta koko sosiaalityön opetus suunnitelman lävitse, ja nostaa esiin niin sanottuun “rotuun” liittyviä rakenteellisia ongelmakohtia (Constance-Huggins 2019a, 163–170).

2.1 Niin sanottu “rotu” suomalaisessa tutkimuksessa

Tein helmikuussa ja lokakuussa 2020 Helka-tietojärjestelmässä hakuja niin kirjojen, pro gradujen, väitöskirjojen kuin tieteellisten artikkeleiden osalta seuraavilla suomenkielisillä hakusanapareilla: “rotu sosiaalityö”, “rasismi sosiaalityö”, “antirasismi sosiaalityö”, “intersektionaalinen feminismi sosiaalityö”, “valkoisuus

sosiaalityö”, “ei-valkoisuus sosiaalityö”, “rodullistaminen sosiaalityö”, “kriittinen rotuteoria sosiaalityö”, “sosiaalityön opetus rasismi”. Valitsin hakusanat johdantokappaleta varten lukemieni teosten pohjalta, siinä esiintyneitä ja selitettyjä käsitteitä hyödyntäen. Etsin erikseen pro graduja, väitöskirjoja, kirjoja ja tieteellisiä artikkeleita. Osa osumista oli päällekkäisiä ja osa osumista sisälsi etsimiäni sanoja muttei varsinaisesti käsitellyt aihepiiriä. Silti, mielestäni näillä hauilla saa kattavan käsityksen siitä, millaista aihepiirin tutkimusta on ja eritoten *ei ole*.

Sanaparilla “rotu sosiaalityö” löytyi muutama pro gradu -työ, joista yksikään ei kuulunut sosiaalityön oppialan alle, vaan esimerkiksi sosiologiaan (Herlin 2017; Myllylä 2017, Pihlaja 2017), historiaan (rotuhygienia Suomessa, Uusikukka 2016) sekä viestintään (ei-valkoisten ihmisten representaatiot naistenlehdissä, Sene 2019). Väitöskirjoja ei ollut yhtäkään, missään oppiaineessa. Suomenkielisiä kirjoja löytyi vain yksi, joka sekin käsitteli rotuhygieniää suomalaisen kansanterveystyön historiassa (Harjula et al. 2003). Tieteellisiä artikkeleita ei löytynyt yhtään.

Haku “rasismi sosiaalityö” toi eteeni 32 pro gradua, kolme väitöstä sekä 15 kirjaa. Pro graduista yhdeksän oli sosiaalityön alalta, ja niiden aiheet vaihtelevat laajalti mm. maahanmuuttokeskustelussa (Carroll 2012; Uusiniemi 2015) kotoutumisessa (Muurinen 2012; Lötjönen 2018; Östman 2018), kansainvälisen adoptiossa (Jokinen 2012), romanivähemmistön kokemassa syrjinnässä (Heinonen 2019), Suomen sijaishoitojärjestelmään sijoitetuissa afrikkalaislapsissa (Olugbenga 2004) ja kehitysyhteistyössä (Isoaho 2010). Vain yksi väitös oli sosiaalityöstä, sen fokuksena maahanmuuttajat lastensuojelun asiakkaina (Anis 2008). Merja Aniksen väitöskirja Sosiaalityö ja maahanmuuttaja – Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden

vuorovaikutus ja tulkinnat on siinä mielessä urauurtava, että se näkee etniset suhteet sosiaalisina konstruktioina ja perehtyy sekä oletettavasti kantaväestöön kuuluvien että maahanmuuttajalasten näkökulmiin. Aniksenkaan työssä ei kuitenkaan mennä niin sanotun “rodun” kysymyksiin vaan pidättydytään sellaisissa käsitteissä kuin “maahanmuuttaja” ja “monikulttuurisuus” – vaikka kuten johdantoluvussa yksi toivoakseni onnistuin esittämään, on olemassa myös syntyperäisiä suomalaisia, jotka ovat ei-valkoisia, ja heidän kokemuksensa jää käytännössä aina tutkimusasetelmien ulkopuolelle. Lisäksi toivottavasti onnistuin myös perustelemaan edellisessä luvussa, miksi juuri niin sanottu “rotu” pitäisi nimetä ja siitä puhua sosiaalityön kontekstissa.

Löytämässäni kirjoissa neljästä käsiteltiin rasismia, marginalisoitumista, tabuja ja vaikenemista, eriarvoisuutta ja turvapaikanhakijoita sosiaalityötä sivuten (Korhonen et al. 2018; Häkkinen & Salasuo 2015; Huttunen et al. 2004; Enoranta et al. 2007). Tieteellisiä artikkeleita ei löytynyt tällä hakusanaparilla yhtään.

Yllättävän monissa tutkimuksissa oli aineistona nimenomaan teksti ja niissä näkyi kautta linjan konstruktionistinen ja kriittinen ymmärrys. Omaa positiota oli pohdittu jonkin verran, ja vaikka valkoisuutta ei näytetty nimettävän suoraan, kaikki tutkijat yhtä lukuun ottamatta olivat käsittäakseni valtaväestöön kuuluvia kantasuomalaisia. Rakenteellinen sosiaalityö ja antirasismien käsitteet esiintyivät uusimmissa pro graduissa, samoin käsitteiden problemaattisuus ja hankaluus; rotu sosiaalisena konstruktiona nousi esiin, mutta asiaa ei käsitteellistetty kovin syvällisesti eikä sen tarpeellisuutta sosiaalityön kontekstissa käsitelty. Missään näistä tutkimuksista ei käsitelty sosiaalityön opetusta.

Käsite “antirasismi” oli mainittu sosiaalityön asiayhteydessä vain yhdessä suomalaisessa pro gradu -työssä (em. Heinonen 2019), mutta sitä ei hakusanana käyttämällä ja sosiaalityöhön yhdistettynä löytynyt yhdestäkään suomenkielisestä kirjasta eikä yhdestäkään tieteellisestä artikkelista. “Intersektionaalinen feminismi sosiaalityö” ei tuottanut yhtään tulosta, eikä semminkään sosiaalityön alalta käsiteparit “valkoisuus sosiaalityö” – valkoisuudella viitataan hakujen pohjalta pääteltynä yhteiskunta- ja sosiaalitieteissä lähinnä vuoden 1918 sisällissotaan, jossa keskenään taistelivat punaiset ja valkoiset joukot – tai “ei-valkoisuus sosiaalityö” tuottanut yhtään sosiaalityön tutkimusta (sosiologiasta ja viestinnästä löytyivät esimerkiksi em. Herlin 2017 ja Sene 2019; sekä Merikoski 2016 ja Vanninen 2018). Tieteellisiä artikkeleita ei tullut yhtään osumaa näillä hakusanapareilla.

Sanat “rodullistaminen sosiaalityö” sekä “kriittinen rotuteoria sosiaalityö” löytyvät, hieman yllättäen, yhteensä jopa kolmesta pro gradu -työstä, joista yksikään ei ole sosiaalityön opinnäytteitä, vaan sosiologian ja viestinnän (em. Herlin 2017 ja Sene 2019 sekä Myllyaho 2018). Kirjoja tai tieteellisiä artikkeleita ei löydy lainkaan suomeksi. “Sosiaalityön opetus rasismi” ei tuottanut mitään hakutuloksia.

Yksi kiinnostavimmista eteeni tulleista tutkielmista oli keväällä 2020 kasvatustieteiden laitokselta valmistuneen Alice Jäsken pro gradu ”*Saanko tuntea itseni suomalaiseksi?: Suomalaisen koulutusjärjestelmän valkonormatiivisuus mixed-race-identifioituvien näkökulmasta*”. Hän tutkii ryhmähaastattelujen keinoin itsensä (ja minun) kaltaisia mixed-race-identifioituvia, eli ruskeita syntyperäisiä suomalaisia yliopisto-opiskelijoita ja nimeää yliopistoinstituutiossa esiintyvää valkonormatiivisuutta, rodullistamista, rasismia, sisäistettyä rasismia ja näiden

kuormitusta opiskelulle. (Jäske 2020.) Tämä pro gradu on toiminut informatiivisena ja lohdullisena inspiraationa omalle työlleni.

2.2 Niin sanottu “rotu” kansainvälisessä tutkimuksessa

Koska halusin vertailla Suomen vähäistä tutkimustilannetta muun maailman akateemisiin keskusteluihin, lähdin seuraavaksi hakemaan samasta palvelusta materiaalia englanniksi. Hakusanapari “race social work” tuotti 1140 osumaa. Kirjoja, joissa käsitellään rotua esimerkiksi sosiaalityön, yhteiskuntatieteiden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmista, esimerkiksi yhdysvaltalaisessa, brittiläisessä, australialaisessa ja eteläafrikkalaisessa kontekstissa, on ilmestynyt 1960-luvulta lähtien melko runsaasti. Tiedämme, että tuolloin kärjistyivät Yhdysvaltain mustan väestön kansalaisyhteiskuntaististelut, Britti-imperiumi purkautui, monet Afrikan maat itsenäistyivät, Australian aboroginaalikansojen tilanteesta alettiin puhua kansainvälisesti, Etelä-Afrikan apartheid-keskustelu käynnistyi jne. Pro graduja on kahdeksan kappaletta, joista yksikään ei kuulunut sosiaalityön oppialaan. Tieteellisiä e-artikkeleita löytyy yli 800 000 kappaletta, joista pelkästään viime vuonna ilmestyneitä lähes 40 000. Ne eivät sijoitu alueellisesti edellä mainittujen alueiden ulkopuolelle.

Hauilla “racism social work” ja “anti-racism social work” löytyi yhteensä 13 englanninkielistä teosta, jotka ovat kaikkein relevanteimpia haulle, eli käsittelevät nimenomaan sosiaalityön praktiikkaa, valkoisuutta, rasismia, antirasismia, turvapaikka- ja ihmisoikeuskysymyksiä niin sanotun “rodun” näkökulmasta. Niissä kaikissa lähdetään siitä, ettei sosiaalityö ole kestäväällä pohjalla mikäli se ei pysty käsittelemään osallisuuttaan rasistisiin rakenteisiin ja niiden ylläpitämiseen

yhteiskunnassa. (Ks. esim. Dominelli 1997; Lavalette ja Penketh 2013; Tisman ja Clarendon 2018.) Artikkeleita löytyi tuhansia, aihe on kansainvälisesti laajalti keskusteltu, muttei sijoitu käytännössä lainkaan Pohjois-Eurooppaan.

“Whiteness social work” ei tuottanut yhtään hakutulosta opinnäytteiden ja kirjojen osalta, mutta artikkelihakuna löytyi muutama kymmenen osumaa. Keskustelu näytti olevan erityisen vilkasta Australiassa, missä keskustelu liittyy voimakkaasti sosiaalityön dekolonisaatioon ja alkuperäiskansojen toimintatapojen huomioon ottamiseen. Joshua R. Gregory (2020) artikkelissa *Social Work as a Product and Project of Whiteness, 1607–1900* kuvaillaan sitä, miten valkoisuus on läpitunkenut yhdysvaltalaisen sosiaalityön kaikilla tasoilla opetuksesta käytännön työhön, ja jatkaa edelleen (Gregory 2020). “Non-whiteness social work” ei tuottanut tuloksia.

“Intersectional feminism social work” tuotti muutaman osuman, joista vain yksi teos, Surya Nayakin ja Rachel Robbinsin viime vuonna toimittama *Intersectionality in Social Work: Activism and Practice in Context* (2019) käsittelee aihetta syvällisesti. Se käsitteellistää antirasismia ja intersektionaalisen feminismiä sekä niin sanotun “rodun” ulottuvuuksia sosiaalityölle neljällä mantereella, muttei pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa. Artikkeleita löytyi tällä hakusanaparilla hieman yli 6500 artikkelia, jotka ovat suurimmaksi osaksi Yhdysvaltojen ja mustuuden kontekstissa kirjoitettuja.

Haku “racialization social work” ei tuota nimenomaista kirjallisuutta, mutta artikkelihakussa löytyi tuhansia osumia kaikki pohjoisen Euroopan ulkopuolelta, edellämainituilta alueilta.

“Critical race theory social work” tuotti vain Prentice T. Chandlerin (2015) teoksen *Doing Race in Social Studies: Critical Perspectives*. Artikkelihaku sen sijaan tuotti useita kymmeniä artikkeleita mm. Yhdysvalloista ja Isosta-Britanniasta. Niissä peräänkuulutettiin ja ideoitiin keinoja, joilla kriittisen rotuteorian menetelmiä voisi tuoda niin sosiaalityön opetukseen, käytännön työhön kuin sosiaalipolitiikkaan. (Ks. esim. Campbell 2017; Einbinder 2019; Kolivoski et al 2018.)

Erica Campbellin (2017) artikkeli *Critical Race Theory: A Content Analysis of the Social Work Literature* on yksi kiinnostavimmista aiemmista tutkimuksista, mitä löysin hauilla. Amerikkalainen Campbell tekee tämän pro gradun kaltaista sisällönanalyysia, joskaan ei täysin teemoittelevaa, sosiaalityön kirjallisuudesta kriittisen rotuteorian lävitse tarkasteltuna. Hänen löydöksensä on, että tutkimuksia sosiaalityön kontekstista Yhdysvalloissa on vasta vähän, mutta tarvetta tälle tarkastelukulmalle on, sillä niin sosiaalityön ammattilaiset kuin asiakkaat edustavat pysyvästi monenlaisia eri vähemmistöpositioita ja etnisyyksiä/niin sanottuja “rotuja”, millä on väkisinkin vaikutuksia itse tieteenalalle, professionille ja ihmisten elämänsäkululle (Campbell 2017, 50–60). Olen saanut tälle työlle vaikutteita tästä artikkelista, joskaan en kopioi sen metodologiaa.

Hakusana “Critical Race Theory Social Work Education” tuotti osittain päällekkäisiä tuloksia aiempien hakujen kanssa (esim. em. Chandler T. Prentice). Kirjallisuus tuotti teoksia, jotka käsittelivät kriittisen rotuteorian käyttöä opetustyössä ja kasvatustieteissä ylipäätään (ks. esim. Zamudio 2011; Stovall 2016). Monique Constance-Huggins (2019a) on kirjoittanut teokseen *The Routledge Handbook of*

Critical Social Work artikkelin otsikolla “Critical Race Theory and Social Work”.

Siinä hän toteaa, että kriittisen rotuteorian käyttö voi olla hyödyllinen tapa käsitellä sortoa, syrjintää ja moninaisuutta koko opetussuunnitelman lävitse, ja nostaa esiin niin sanottuun “rotuun” liittyviä rakenteellisia ongelmakohtia myös niissä opetuksen kohdissa, missä se ei varsinaisesti ole edes aiheena. (Mt., 163–170). Mitä tulee tieteellisiin artikkeleihin, niitä löytyi runsaasti niin Yhdysvalloista, Iso-Britanniasta kuin muualtakin englanninkielisestä maailmasta (ks. esim. Franco 2020; Constance-Huggins 2019b; Coxhall 2020; Abrams ja Moio 2013; Freeman 2011). Käytän ja avaam näitä artikkeleita alla, kun paneudun tämän tutkielman teoreettiseen viitekehykseen.

Sitä ennen vedän vielä yhteen: Suomalaisen sosiaalityön tai sosiaalityön opetuksen kontekstissa ei ole vielä avattu ja käsitteellistetty lähes lainkaan niin sanotun “rodun” merkityksiä ja vaikutuksia, vaikka maailmalla tiedetään että niin sanotusta “rodusta” puhuminen ja eritoten kriittisen rotuteorian käyttäminen viitekehyksenä opetukselle ovat hedelmällinen ja käytännöllinen tapa puhua rakenteellisesta rasismista ja diversiteetistä. Olemassa oleva tutkimus on keskittynyt olennaisesti maahanmuuttoon, turvapaikanhakijoihin, maahanmuuttokriittiseen keskusteluun sekä kansainväliseen adoptioon, ja se on painottunut maisterivaiheen opinnäytteisiin. Suomalaista sosiaalityön opetusta niin sanotun “rodun” näkökulmasta ei ole tutkittu lainkaan. Nähdäkseni, jotta voidaan käsittää, mistä tutkijoiden kiinnostukset syntyvät, on hedelmällistä tarkastella opetussuunnitelmia sekä niiden taustalla olevaa strategiaa. Kriittisen rotuteorian käsitteistö taas tuo kiinnostavan näkökulman siihen mitä ja miten opetetaan.

2.3 Teoreettisena viitekehyksenä kriittinen rotuteoria: historia, keskeiset hahmot, opinkappaleet, kritiikki

Richard Delgado ja Jean Stefancic, molemmat yhdysvaltalaisia

(kansalais)oikeustieteilijöitä, ovat kirjoittaneet yhden kriittisen rotuteorian keskeisimmistä teoksista. Se on nimeltään *Critical Race Theory: An Introduction* (2001; viitataan tässä pro gradussa sen kolmanteen, vuonna 2017 julkaistuun painokseen) ja siinä käydään läpi muun muassa teorian (oppi)historia, keskeiset hahmot, opinkappaleet, sen saama kritiikki ja muut keskeiset teoreettiset kysymykset. Käytän teosta tämän luvun keskeisenä lähteenä. Muita olennaisia teoksia ovat esimerkiksi Mari Matsudan et al. toimittama *Words that Wound: Critical Race Theory, Assaultive Speech, and the First Amendment* (1995) sekä Kimberlé Crenshawn et al. toimittama *Critical Race Theory: The Key Writings That Formed the Movement* (1995).

2.3.1 Kriittisen rotuteorian historia

Kriittinen rotuteoria (*Critical Race Theory, CRT*) syntyi Yhdysvaltojen kansalaisoikeustaistelujen jälkimainingeissa 1970-luvulla, spesifisti oikeustieteen tieteenalan alla, mutta yhdessä aktivistien ja ammattiaan käytännössä harjoittavien lakimiesten kanssa. Nämä eri toimijat olivat huomanneet osapuilleen samanaikaisesti, että kansalaisoikeustaistelujen aikana 1950–60-luvuilla otetut edistysaskeleet afrikkalaisamerikkalaisten ihmisten oikeuksien hyväksi olivat alkaneet jumittua; edistystä ei enää tapahtunut, vaikka moni asia – esimerkiksi sosiaalityölle tutut köyhyys, työttömyys, väkivalta – koskettivat yhä edelleen suhteettomissa määrin mustaa väestöä. Yhdessä, oikeustapauksia tutkimalla, he päättivät alkaa kehittää kansalaisoikeusliikettä eteenpäin kohti kenties radikaalimpaa suuntaa. Siinä missä kansalaisoikeusliike uskoi hitaaseen muutokseen askel

askeleelta ja vaati tiettyä kärsivällisyyttä vähemmistöiltä kestää sortoa muutoksen aikana, kriittinen rotuteoria halusi mennä suoraan rakenteiden kivijalkaan ja tutkia, mitä liberalismi, niin sanottu “tasa-arvo”, Valistusajan rationalismi ja tieteen ja oikeustieteen neutraaliuden vaatimukset oikeasti merkitsevät, erityisesti näkyvän etnisen vähemmistön olemassaolon ja osallisuuden kannalta tarkasteltuna. Kriittinen rotuteoria halusi tarkastella niin sanottua “rotua”, rasismia ja eritoten valtaa niin talouden, historiallisten jatkumoiden kuin myös tunne-elämän ja alitajunnan kannalta – kuitenkin unohtamatta kansalaisoikeusliikkeen käsityksiä empatiasta, yhteisöstä, voimaantumista ja konsensuksesta. (Delgado & Stefancic 2017; Abrams 2009, 250–251.)

Teoreettisesti kriittisen rotuteorian juuret ovatkin radikaalissa feminismissä ja kriittisessä oikeustieteessä. Feministisistä teorioista tulevat käsitykset esimerkiksi valtasuhteista ja hegemonian kaavoista, sekä sosiaalisten roolien (kuten sukupuolen ja niin sanotun “rodun”) sosiaalisesta rakentumisesta. Kriittisestä oikeustieteestä lainattiin käsite *legal indeterminacy*, jonka mukaan millään oikeustapauksella ei ole vain yhtä mahdollista lopputulosta, vaan painotusta muuttamalla päätös voi olla kumman tahansa puolella, puolustuksen tai syyttäjän. (Delgado & Stefancic 2017, 29.) En löytänyt käsitteelle olemassa olevaa suomennosta.

Uudempien ja yhdysvaltalaisien teoreettisten liikkeiden lisäksi kriittisellä rotuteorialla on toki juurensa myös vanhemmissa yhteiskuntatieteellisissä keskusteluissa ja Euroopassa. Esimerkiksi Michel Foucaultin ja Jacques Derridan valta-ajatukset ja näkemykset kielen ja diskurssien dekonstruktiivisista vaikutuksista ovat olleet tarkastelun kohteessa tässäkin tutkimussuuntauksessa. Ennen kaikkea on

kuitenkin painotettava, että teorian syntyyn ovat vaikuttaneet suuret – ja eurooppalaisessa yhteiskuntatieteessä suorastaan hävettävän harvoin esiintyvät – afrikkalaisamerikkalaiset filosofi-aktivistit kuten Fredrick Douglass, W.E.B. DuBois, Sojourner Truth ja Martin Luther King, Jr., sekä Black Power/Black Panther-, Chicano- ja aasialaisamerikkalaiset liikkeet. Tällä hetkellä myös #BlackLivesMatter -protestiliikkeen voi katsoa olevan osa tätä samaa teoreettista jatkumoa. Se, mikä alkoi Yhdysvaltain mustien orjien jälkeläisten oikeuksiin keskittyneenä liikkeenä – ja valitettavasti jatkuu edelleen – on laajentunut myöhemmin useiksi eri suuntauksiksi, joissa keskitytään mm. aasialaisten, latinojen alkuperäiskansojen, arabien (erityisesti 9/11-tapahtumien jälkeen) sekä ei-valkoisten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asioihin. (Delgado & Stefancic 2017, 29.)

Kriittisen rotuteorian isähahmona pidetään Derrick Belliä (1930–2011), joka opetti ja tutki oikeustiedettä niin Harvardissa kuin New York Universityssa. Hänen teoksensa *Race, Racism and American Law* (1973), on alan uuraauurtava teos, jota käytetään yhä tänä päivänä opetuksessa. Muita keskeisiä henkilöitä ovat esimerkiksi Mari Matsuda, Alan Freeman, Angela Harris, Patricia Williams, Eric Yamamoto, Laura Gomez jne. (Delgado & Stefancic 2017, 30.)

2.3.2 Kriittisen rotuteorian kuusi opinkappaletta

Seuraavaksi esittelen kriittisen rotuteorian kuusi keskeistä opinkappaletta. Niitä ovat rasismin endeemisyys (*endemic racism*), intressien konvergenssi/materiaalinen determinismi (*interest convergence/material determinism*), rotu sosiaalisena konstruktiona (*race as a social construction*), erotteleva rodullistaminen (*differential racialization*), antiessentialismi ja intersektionaalisuus (*antiessentialism and*

intersectionality) sekä ei-valkoiset äänet (*voices of color*). Käännökset ovat omiani, ja olen koonnut ne Richard Delgadon ja Jean Stefancicin teoksesta *Critical Race Theory: An Introduction* (2001).

Rasismien endeemisyys

Rasismien endeemisyydellä tarkoitetaan sitä, että rasismi ei ole poikkeama vaan sääntö, arkipäiväinen ilmiö, normi, jonka päälle yhteiskunta rakentuu. Se on normalisoitunut jokapäiväiseksi kokemukseksi ei-valkoisille ihmisille Yhdysvalloissa (kirjan mukaan, toki näin voi olettaa olevan monissa muissakin paikoissa maailmassa, myös Suomessa kuten johdannossa toivoakseni osoitin). Endeemisyys, eli kotoperäisyys ja systeemin sisällä olevuus näkyy siinä, miten vaikeaa rasismia on paikantaa ja käsitellä. Yleensä rasismia käsitellään “värisokeutena” ja erilaisina juhlallisina tasa-arvopuheina, joissa molemmissa ajatellaan, että kieltämällä rasismien olemassaolo ja/tai määrittelemällä se vääräksi ja kohtelemalla kaikkia näennäisen samoin tavoin ongelmat korjaantuvat, sen sijaan, että marginalisoivat tekijät nimettäisiin ja syrjivät rakenteet purettaisiin. (Delgado ja Stefancic 2017, 8.)

Intressien konvergenssi/materiaalinen determinismi

Toisena opinkappaleena on intressien konvergenssi/materiaalinen determinismi, jolla tarkoitetaan sitä, että niin rikkaat, eliittiin kuuluvat valkoiset ihmiset kuin työväenluokkaiset ja sitä köyhemmät valkoiset ihmiset hyötyvät rasismien olemassaolosta ja ylläpidosta. Ensimmäiset hyötyvät siitä materiaalisesti, mutta köyhätkin hyötyvät psyykkisesti ja emotionaalisesti. (Delgado ja Stefancic 2017, 9; 20–21.) Toisin sanoen, köyhäkin valkoinen ihminen nauttii valkoisuuden suomista

etuoikeuksista ja hänellä on tilaa sortaa ei-valkoisia, vaikkakin sitten marginaalista käsin.

Rotu sosiaalisena konstruktiona

Kriittisen rotuteorian kolmannen kohdan mukaan rotu on sosiaalinen konstruktio, eli se on ihmisen tuottaman sosiaalisen ajattelun ja sosiaalisten suhteiden tulosta. Rotu ei ole objektiivinen kysymys eikä sillä ole lähtöpistettä biologiassa tai luonnontieteissä. (Delgado ja Stefancic 2017, 9.)

Erotteleva rodullistaminen

Siitä huolimatta, ettei rotua biologisena kategoriana ole olemassa, ihmisiä rodullistetaan, eli heihin liitetään erilaisia käsityksiä ja stereotyyppioita, jotka vaikuttavat heidän jokapäiväiseen elämäänsä esimerkiksi työelämässä, asumisessa, koulutuksessa jne. Käytännössä tämä tapahtuu niin, että enemmistö, läntisessä kontekstissa valkoiset, rodullistaa vähemmistöjä, yleensä ei-valkoisia, haitallisten stereotyyppien avulla, jotta saa pidettyä vähemmistön alisteisessa asemassa esimerkiksi työpaikoilla. Esimerkiksi mustia ihmisiä on kuvailtu kautta aikojen vähemmän älykkäiksi kuin valkoisia ihmisiä, ja heidän on kerrottu nauttivan palvelutyöstä. Nämä stereotyyppiat elävät edelleen työmarkkinoilla. (Delgado ja Stefancic 2017, 10.)

Antiessentialismi ja intersektionaalisuus

Intersektionaalisuus määritellään niin, että monet erilaiset potentiaalisesti marginalisoivat tekijät voivat olla yhtä aikaa olemassa yksilön elämässä. Kukaan ihminen ei myöskään ole identiteetiltään pysyvä ja yksi, vaan kaikilla on erilaisia

lojaliteetteja, kokemuksia, etuoikeuksia ja riskitilanteita. (Delgado ja Stefancic 2017, 11.) Esimerkiksi minä olen yhtäältä työväenluokasta, suhteellisen pienituloinen yksinhuoltaja, ruskea ja nainen, ja toisaalta olen akateemisesti koulutettu, Suomen ja EU:n kansalainen, cis-hetero jne. Nämä kaikki olemassaolon muodot ovat yhtä aikaa olemassa, ja niillä on potentiaalisesti fluideja vaikutuksia elämäni sekä vaihtelevia merkityksiä erilaisissa konteksteissa.

Ei-valkoiset äänet

Ikään kuin “vastakkaisena” teesinä antiessentialismille ja intersektionaalisuudelle on ei-valkoisten äänten oppi. Sillä tarkoitetaan sitä, että vaikka esimerkiksi mustat, ruskeat, alkuperäiskansoihin kuuluvat jne. rodullisiin vähemmistöihin kuuluvat ihmiset eivät edustakaan mitään yhtä todellisuutta tai kokemusta, ja heidän elämässään voi olla monenlaisia muitakin potentiaalisesti marginalisoivia tekijöitä kuin niin sanottu “rotu”, on heillä arvokasta tietoa ja kompetenssia koskien rasismia ja siihen liittyviä rakenteita, joita valkoisilla valtaväestöön kuuluvilla tutkijakollegoilla ei yksinkertaisesti voi olla. (Delgado ja Stefancic 2017, 11.)

Lisään: se on tietoa, jota ei voi saada kirjoista, mutta joka on ensiarvoisen tärkeää nimenomaan purettaessa epistemologisia hegemonioita (näistä luvussa 3).

Kuten kaikki teoriat, myös kriittinen rotuteoria on saanut osansa kritiikistä. Yksi keskeinen kritiikinaihe on ollut se, miten muutosta hakeva teoria on tuntuu olevan kovin vastustuskykyinen muutokselle, silloin kun se kohdistuu siihen itseensä. Ajat ja poliittiset tilanteet kuitenkin muuttuvat, ja myös kriittinen rotuteoria sen mukana. (Delgado ja Francis 2017, 102.) Kriittistä rotuteoriaa on kritisoitu myös siitä, että se asettaa niin sanotun “rodun” esimerkiksi luokan yläpuolelle sorrosta puhuttaessa,

eikä huomioi kapitalismin vaikutuksia ihmisten huono-osaisuuteen (esim. Cole 2009).

Eräs tälle pro gradulle olennainen kritiikki on ollut kysymys siitä, kuinka siirrettävissä kriittinen rotuteoria on sellaisenaan muihin maihin, Yhdysvaltojen ulkopuolelle. Monet tutkijat ympäri maailmaa ovatkin ottaessaan kriittisen rotuteorian käyttöönsä muistuttaneet, että esimerkiksi intialainen kastijärjestelmä tai vaikkapa Itä-Euroopan liikkuvan romaniväestön kysymykset ovat samalla sekä universaalille rasismille alisteisia että alueellisesti ja kulttuurisesti uniikkeja. (Delgado ja Stefancic 2017, 108.) Palaan tähän kysymykseen tämän opinnäytteen loppuluvuissa.

2.4 Kriittinen rotuteoria sosiaalityön opetuksessa

Vaikka kriittinen rotuteoria saikin alkunsa oikeustieteissä, se levisi nopeasti monille muillekin aloille, esimerkiksi kasvatustieteisiin ja sukupuolen- ja queer-tutkimukseen (Delgado ja Stefancic 2017, 103). Sosiaalityössä kriittistä rotuteoriaa on tarkasteltu ja käytetty niin koulutuksen, käytännön työn kuin tutkimuksen näkökulmassa, ja sen on nähty sopivan sekä teoreettiseksi että käytännön työn viitekehyykseksi, jonka avulla voidaan puhua niin sanotusta “rodusta” sosiaalityössä hedelmällisellä tavalla (Campbell 2017, 50; 55). Kriittisen rotuteorian käyttötarkoituksia sosiaalityössä on otettu esiin akateemisessa mielessä lähinnä Yhdysvalloissa (ks. esim. Campbell 2017; Schiele 2017; Freeman 2011; Abrams ja Molo 2009). On todettu, että kulttuurinen kompetenssi on Yhdysvalloissa dominoiva lähestymistapa kun niin sanottuun “rotuun” liittyviä asioita opetetaan sosiaalityössä, ja nekin löytyvät usein yksittäisiltä, “eristetyiltä” kursseilta opetussuunnitelmasta, ja tilalle on ehdotettu

kokonaan opetussuunnitelman läpäisevää (latino-)kriittisen teorian tulokulmaa (Franco 2020; Abrams ja Molo 2009). On esitetty, että kriittinen rotuteoria on hyvä metodologinen ja käsitteellinen työkalu, kun halutaan näyttää toteen rasismia opetussuunnitelmallisissa rakenteissa, prosesseissa ja diskursseissa, jotka yleensä mielletään objektiivisiksi tai neutraaleiksi (Yosso, 2002). On ehdotettu esimerkiksi, että ei-valkoisten kirjailijoiden elämäkertoja, muistelmia, esseitä ja fiktiota voisi käyttää sosiaalityön opetuksessa, jotta opiskelijoille syntyisi kokonaisvaltainen käsitys niin sanotun “rodun” implikaatioille ihmiselämässä (Freeman 2011).

Ylipäätään yliopisto-opetuksen dekolonisoimista kriittisen rotuteorian linssin läpi on puhuttu Yhdysvaltojen (Yosso 2002) lisäksi Australiassa, missä kriittisen rotuteorian on nähty olevan hyvä työkalu yliopisto-opetussuunnitelmien dekolonisaatioon ja eurosentrisyyden puhkeamiseen uusien ideoiden ja näkökulmien sisäänpääsyä ajatellen (McLaughlin ja Whatman 2011). Tarkoitukseni on tutkia, miten tämä nouseva näkökulma näkyy suomalaisen sosiaalityön opetuksessa, Helsingin yliopistossa. Esittelen seuraavaksi aineiston ja menetelmät.

3 METODOLOGIA: TIETEENFILOSOFISET LÄHTÖKOHDAT, AINEISTO JA MENETELMÄ

Laadullinen tutkimus mielletään usein menetelmiltään joustavaksi, mutta luotettavuuden ja tieteellisyyden takaamiseksi on ehdotonta, että aineisto kerätään ja analysoidaan johdonmukaisesti ja prosessi tallennetaan ja raportoidaan systemaattisesti (Nowell et al. 2017). Kvalitatiivinen analyysi ylipäättään peräänkuuluttaa erilaista absoluuttisuutta kuin kvantitatiivinen tutkimus. Kaikki seikat, jotka on valittu aineistoksi ja siitä nostetuiksi havainnoiksi, on kyettävä selittämään niin, että ne ovat sopuossuussa esitettävän tulkinnan kanssa (Alasuutari 2011, 38). Ensinnäkin tarkoitan metodologialla jotakin laajempaa kuin pelkkää metodia, eli aineiston keruu- ja analyysimenetelmiä, joilla kehystetään ja perustellaan saatuja tuloksia. Tarkoitan metodologialla aineiston keruun ja analyysin ympärille nivoutuvaa “järkeä”, eli kaikkea sitä käsitteellistä ja tieteenfilosofista materiaalia, joka määrittelee minkälaisesta todellisuus- ja ihmiskäsityksestä käsin saadut tulokset on johdettu ja johon ne palautuvat. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 13; Haaparanta ja Niiniluoto 1986.) Olen jakanut tässä pro gradussa luvut niin, että tässä luvussa käsittelen tieteenfilosofisia lähtökohtia eli mustaa feminismiä, aineistonkeruuta eli tekstidokumentteja sekä valitsemani analyysimenetelmää eli teemoittelevaa sisällönanalyysia. Luvussa 4 menen itse menetelmän käyttöön käytännössä, suhteessa aineistooni.

3.1 Musta feministinen epistemologia ja intersektionaalinen feminismi

Ontologialla tarkoitetaan sitä, mitä voimme tietää maailmasta, eli olemisen tapaa, ja erityisesti laadullisessa tutkimuksessa ihmiskäsitystä. Epistemologia on puolestaan kiinnostunut tietämisen mahdollisuuksista, eli siitä miten voimme tietää sen minkä tiedämme. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 13; Lowndes et al. 2018, 9.) Lähestyn sekä olemisen että tiedon käsittämisen ulottuvuuksia intersektionaalisen feminismin kautta.

Olen tutkijana “iloinen eklektikko”, kuten Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2009) asian ilmaisevat. Minulle todellisuuskäsitys on lopulta toissijaista, ratkaistava ongelma ja etenkin sen näkyväksi tekeminen olennaisinta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 60–61.) Olen päätenyt tähän vakavan kriittisen pohdinnan jälkeen:

“arvojärjestykseni” johtuu merkittävästi siitä, että näen koko tiedonintressikysymyksen problemaattisena sen lähes totaalisen eurosentrisyyden vuoksi. Esimerkiksi Julie Cupples ja Ramón Grosfoguel (2018) muotoilevat teoksessaan *Unsettling Eurocentrism in the Westernized University* asian niin, että “läntinen yliopisto on paikka, jossa tiedontuotanto on upotettu eurosentrisiin epistemioioihin, joita pidetään objektiivisina, kehottomina ja universaaleina, ja missä ei-eurosentriset kuten mustat ja alkuperäiskansojen epistemologiat on suurimmaksi osaksi marginalisoitu tai hylätty. Tästä seuraa se, että läntinen yliopisto on instituutio, joka tuottaa rasismia, seksismiä ja episteemistä väkivaltaa” (mt., i; 1–22, käänös oma). Patricia Hill Collins (2000) on kuvaillut mustaa feminististä epistemologiaa, jonka alle intersektionaalinen feminismi asettuu saman suuntaisesti kuin muut tutkijat edellä. Hänen mukaansa eliittiin kuuluvat valkoiset miehet kontrolloivat länsimaista tiedon validaation rakennelmaa ja heidän ideansa määrittelevät paradigmoja ja teemoja, joita kulloinkin tieteessä käsitellään.

Afrikkalaisamerikkalaisten naisten (ja oma lisäykseni on, että kaikkien muiden kuin valkoisten suomalaisten naisten) näkökulmat on toistuvasti jätetty ulos valtaviiran (yhteiskunta)tieteestä esimerkiksi mitä tulee työelämään, seksuaalipolitiikkaan, vanhemmuuteen. Collinsin mukaan ei riitä, että puhumme mustasta feminismistä vain teoriana, paradigmana tai metodina, vaan meidän on nostettava se epistemologiselle tasolle. Tämä takaa sen, että muukin kuin eurosentriinen tai valkoinen näkökulma on mukana päättämässä ylätasolla siitä, mikä on tutkimisen arvoista, kenen asiat ovat perustietoa. (Collins 2000, 251–271.)

Intersektionaalisen feminismin käsitteen synnystä on erilaisia versioita, sillä historia ei ole koskaan lineaarista eikä se ala siitä, mistä käsitteellistäminen alkaa (Collins ja Bilge 2016; Collins 2019). Useimmiten kerrotaan, että intersektionaalisuuden käsitteen kehitti ja esitteli *Stanford Law Review* -journaalissa 1990-luvun alussa afrikkalaisamerikkalainen oikeustieteilijä Kimberlé Crenshaw (Crenshaw 1991). On kuitenkin selvää, että ei-valkoiset naiset elivät intersektioissa ja puhuivat niistä sekä merkityksellistivät niitä jo kauan ennen, niin kauan kuin rasismia on ollut (Collins ja Bilge 2016). Näin ollen voidaan sanoa myös, että riippumatta siitä, käsitelläänkö sosiaalityön opetuksessa niin sanottua “rotua”, ovat rasistiset rakenteet olemassa. Tärkeitä intersektionaalisen feminismin esiäitejä ovat esimerkiksi Toni Cade Bambara, Toni Morrison, Alice Walker, Maya Angelou, bell hooks, Audre Lorde, Nikki Giovanni ja niin edelleen.

Intersektionaalisuudella tarkoitetaan sitä, että niin (oikeus)tieteen teossa kuin kaikenlaisessa muussakin elämässä ja toiminnassa pyritään tarkastelemaan ja ymmärtämään samanaikaisia ja risteäviä vaikutuksia, joita esimerkiksi niin sanottu

“rotu”, sukupuoli, luokka, kansalaisuus, seksuaalinen suuntautuminen, toimintakyky/terveydentila jne. tuottavat yksilöille, jotka elävät enemmän kuin yhdessä näistä todellisuuksista kerrallaan (Delgado ja Stefancic 2017, 58–59). Sosiaalityön kontekstissa voitaisiin esimerkiksi tarkastella, millaisia marginalisaation muotoja ja riskejä syntyy, jos asiakas on vaikkapa musta tai ruskea, homoseksuaali, köyhyysrajalla, työtön ja liikuntavammainen. Millaisten palveluiden piiriin tällaiset ihmiset kuuluvat, ja miten heidän kokonaisvaltainen tilanteensa voitaisiin ottaa parhaiten huomioon? Tällaisia asioita intersektionaalisuus sosiaalityössä voisi ottaa huomioon.

Intersektionaalisuutta on määritelty tieteellisessä kirjallisuudessa paradigmaksi, konseptiksi, viitekehyyksi, heuristiseksi välineeksi ja teoriaksi (Collins ja Bilge 2016, mainittu teoksessa Collins 2019, 3). Katson itse kuitenkin sen kuuluvan epistemologiselle tasolle, yhdeksi “oksaksi” mustan feministisen epistemologian puussa. Sosiaalityölle ja tälle tutkimukselle se on hyvä lähtökohta siksi, että sen avulla voidaan katsoa rehellisesti sitä, kuinka sosiaalityö tunnistaa jo käytännössä kaikki muut intersektiot paitsi niin sanotun “rodun”.

3.2 Aineisto

Kaikki käyttämäni aineistot ovat luonteeltaan asiakirjoja. Asiakirjoihin kerättyyn tietoon voi suhtautua tosiasiana, tulkintana, joka sisältää epätäydellisyyttä todellisuuden suhteen tai konstruktiona (Kuusisto-Niemi et al. 2011, 268). Sara Ahmedin (2012) mukaan dokumentti alkaa elää omaa elämäänsä sen jälkeen kun se on kirjoitettu; ei ole pelkästään kyse siitä mitä dokumentissa lukee, vaan mitä vaikutuksia sillä on. Dokumentit eivät ole pelkästään esineitä, objekteja, vaan ne

ovat jonkin tekemisen tai tekemättä jättämisen välineitä. Ahmedin (mt., 85) mukaan antropologi ja oikeustieteilijä Annelise Riles (2006, 2) on tuonut esiin, että dokumentit ovat “modernin tietämisen praktiikan paradigmaattisia artefakteja”. Data toimii teknologiana, joka valaisee sen, mitä tapahtuu instituution virallisten kuvausten ja organisaation todellisen tekemisen välissä (mt., 55). Mäkitalo on todennut, että tekstit (eli dokumentit), puhe ja tietojärjestelmät muodostavat “instituution kommunikaatiotalouden” (Mäkitalo, 2002).

Tutkimuksen rajaukseen vaikuttavat tutkijan tiedonintressin lisäksi aina myös käytännön asiat: aikataulut, aineistojen saatavuus jne. (Malmsten 2007, 58). Pohdin pitkään, tulisiko minun tutkia täydentävien haastatteluaineistojen avulla myös sitä, millaiseksi sosiaalityön opetushenkilökunta ja/tai opiskelijat kokevat opetussuunnitelman suhteessa ei-valkoisuuteen ja niin sanottuun “rotuun”, ja millaisia mahdollisia muutoksia ja käytäntöjä he kenties toivovat. Tulin kuitenkin siihen tulokseen, että tämä olisi erillinen kokonaisuus ja jatkotutkimuksen paikka, ja sen ottaminen mukaan paisuttaisi tutkimustani kohtuuttomasti yli pro gradun laitojen. Riskinä olisi myös ollut, että pelkkä läsnäoloni haastattelutilanteissa tai ruskeus/valkoisuus-keskustelun kontekstissa julkisesta keskustelusta tuttu, vierasperäinen nimeni olisi vaikuttanut vastauksiin – informanttini olisivat kenties sanoneet sen mitä haluaisin kuulla, ei sen mitä he oikeasti ajattelevat esim. omista etuoikeuksistaan jne. Pidän tärkeänä sitä, että keskityn nimenomaan dokumentteihin, enkä haastattele yksittäisiä sosiaalityön opettajia tai opiskelijoita, koska se saattaa positioni ja tekemäni, alani ihmisten tiedossa olevan työni vuoksi vaikuttaa liikaa tuloksiin haastattelijavaikutuksen vuoksi (*interviewer effect*). Tarkoitin sillä sitä, että haastattelijan läsnäolo, olemus ja kysymystenasettelu voi vaikuttaa paljonkin

tutkimustulosten lopputulokseen, oli sitten kysymys avoimista haastattelurungoista tai survey-tyyppisistä kyselyistä. Toisaalta haastattelijä voi myös täydentää puutteellisia haastattelukysymyksiä olemalla läsnä tilanteessa ja reagoiden keskustelun suuntaan. (Dahlhamer et al. 2020, 295; Aaltonen et al. 2005; Anderson et al. 1988.)

Lisäksi pohdin pitkään aineisto- ja menetelmätrianguloidun tapaustutkimuksen tekemistä, missä käyttäisin erilaisia dokumenttiaineistoja ja mahdollisesti myös muuta aineistonkeruumenetelmää kuten haastatteluja. Tulin kuitenkin siihen lopputulokseen, etteivät tässä suhteessa aikataulut ja pro graduun tarkoitettu sivumäärä riitä sen kaltaiseen tutkimiseen, ja päätin jättää tapaustutkimuksen soveltamisen jatkotutkimuksiin. On tärkeä ymmärtää tutkimuksen rajat ja olla ripustautumatta liian jääräpäisesti tutkimuksen alkuvaiheen suunnitelmiin (Häikiö & Niemenmaa 2007, 50). Koin pitäytymisen instituutiossa tuotetussa tekstiaineistoissa tuovan tarpeeksi etäisyyttä arjessani kovin läheiseen aiheeseen – ja tekstien koodaamisen, teemoittelun, tulkitsemisen ja ymmärtämisen tärkeimpänä tavoitteena tutkijaksi oppimiselleni. Keskittymällä nimenomaan tähän aineistoon sain aikaan mielestäni selkeän rajauksen ja tutkimuskysymyksen asettelu: *Miten niin sanottua "rotua" käsitellään ja käsitteellistetään Helsingin yliopiston sosiaalityön vuosien 2020–2023 opetussuunnitelmassa kriittisen rotuteorian lävitse tarkasteltuna?*

Aineistoni koostuu siis seuraavasta aineistosta, jonka olen jakanut kahteen osaan:

- 1) Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan sosiaalityöiden laitoksen vuosille 2020–2023 uudistettu sosiaalityön kandidaatintutkintoon johtava

opetussuunnitelma (124 liuskaa), sekä

- 2) Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan sosiaalitieteiden laitoksen vuosille 2020–2023 uudistettu sosiaalityön maisterintutkintoon johtava opetussuunnitelma (247 liuskaa pitkä).

Tässä kohtaa huomautan, että sosiaalityö kuuluu sosiaalitieteiden laitokseen, joten edellä mainittuihin mittaviin asiakirjoihin on kerätty koko laitoksen opetussuunnitelmat ja niiden yhteiset tavoitteet sekä kaikenlaista yleistä käytännön informaatiota. En siis varsinaisesti tutki noita asiakirjoja, vaan kohdistan tutkivan katseeni niissä nimettyyn sekä yliopiston käyttämään Weboodi-järjestelmään päivitettyyn *pelkästään sosiaalityötä* koskevaan opinto-oppaaseen ja nimenomaisesti siihen listattuun kurssikirjallisuuteen ja muuhun oppimateriaaliin.

Huomautan lisäksi, että osa sosiaalityön opinnoista on valinnaisia ja ne voivat koostua muista kuin sosiaalityön opinnoista ja siten vaihtelevat eri opiskelijoiden kesken. Olen siis rajannut aineiston koskemaan vain sosiaalityön tutkinnon suorittamisen edellytyksenä olevat, kaikille periaatteessa yhteiset opinnot.

Lopullinen aineistoni siis on seuraava:

3.2.1 Aineisto I: kandidaatintutkielma

- a) Kaikille yhteiset sosiaalitieteiden perusopinnot sosk-101–sosk105
- b) Sosiaalitieteiden aineopintoja sosk-201–sosk205 sekä valt-105
- c) Kurssikokonaisuus, josta opiskelija valitsee yhden seuraavista: sosk-206-sosk-209

- d) Opintosuuntakohtaiset aineopintojaksot sosk-st210–sosk-st212 sekä sosk-st220–sosk-st221.

Näistä kursseista kaikille paitsi kuudelle on listattu weboodiin opintojaksolla käytössä oleva kurssikirjallisuus. Kirjallisuus puuttuu seuraavilta kursseilta: sosk-101 johdatus sosiaalitieteisiin, kurssimateriaali jaetaan luennoilla; sosk-201 akateeminen kirjoittaminen ja opiskelutaidot, kurssimateriaali jaetaan kurssilla; sosk-207 väestötieteen johdanto, ei mainintaa kurssimateriaalista; sosk-208 näkökulmia kulutustutkimukseen, ei mainintaa kurssimateriaalista; sosk-209, ilmoitetaan että kirjallisuus sekä muu materiaali annetaan vuosittain kurssilla. Lisäksi kurssin sosk-204 eli yhteiskunnan rakenteet ja eriarvoisuus ilmoittaa materiaalin kurssin yhteydessä, mutta mikäli sen suorittaa examinarium-tenttinä, kurssikirjallisuus löytyy weboodista jo tämän tutkimuksen tekovaiheessa, joten käytän sitä aineistona. Lopuksi on huomattava, että kurssi sosk-st221 on kandidaatintutkielma, eli siihen jokainen opiskelija kokoaa itselleen olennaisen kirjallisuuden.

Näin ollen aineistoksi muotoutuu neljäntoista kurssin kirjallisuus, joka koostuu yhteensä 27 pakollisesta ja 14 oheislukemistoksi suositellusta teoksesta.

3.2.2 Aineisto II: maisterintutkielma

Maisterintutkinnon osalta olen rajannut aineiston, niin että opinnoista jäävät ulos valinnaiset syventävät, jotka jokainen opiskelija valitsee itsenäisesti kiinnostuksen mukaan. Tarkastelun ulkopuolelle jäävät myös työelämäopinnot. Jäljelle jäävät opinnot ovat:

- a) sosm-st 301-302, sosm-st 304-307, sosm-st 311-312
- b) sekä msv-sa305 ja sosm-st800

Näistä kursseista kaikille paitsi opintojaksoille sosm-st311 ja 312 eli maisteriseminaarit I ja II sekä sosm-st800 eli itse maisteritutkielma on listattu kurssikirjallisuus. Jäljelle jäävillä kuudella kurssilla on yhteensä 27 pakollista sekä viisi oheiskirjallisuudeksi merkittyä teosta ja lisäksi yhdeksän tieteellistä artikkelia. Lisäksi kolmen kurssin kohdalle on merkitty, että kurssilla jaetaan lisää oheismateriaalia opetuksen yhteydessä.

Lopullinen aineistoni koostuu siis seitsemästäkymmenestäkolmesta teoksesta ja yhdeksästä tieteellisestä artikkelista, jotka analysoin teemoittelevasta sisällönanalyysistä soveltamani menetelmävaiheiston keinoin.

3.3 Teemoitteleva sisällönanalyysi

Ymmärrän teemoittelevan sisällönanalyysin olevan oma analyysimetodinsa, eikä mitä tahansa muuta laadullista menetelmää tukeva prosessi, jossa teemoja käytetään auttamaan tutkijaa järjestämään aineistoa jotakin toista, vakiintuneempaa analyysimenetelmää varten. Sitä voi käyttää vastaamaan monenlaisiin erilaisiin tutkimuskysymyksiin ja monenlaisissa erilaisissa epistemologisissa viitekehyksissä. Se myös auttaa näkemään frekvenssin, jolla tietyt teemat esiintyvät tekstissä, mikä on olennaista tälle työlle, jossa yritän näyttää puuttuvia mutta tarpeellisia teemoja sosiaalityön opetukselle. (Ks. esim. Alhojailan 2012, 40.) Teemoittelevan sisällönanalyysin huono puoli on se, ettei siitä ole olemassa yhtä paljon

menetelmäkirjallisuutta kuin monista muista laadullisista menetelmistä, esimerkiksi grounded theorysta tai fenomenologisesta analyysistä, vaikka se on ollut olemassa jo 1970-luvulta lähtien, joten sen toteuttamisen kanssa voi tulla haasteita. (Nowell et al. 2017; Braun ja Clarke 2013). Hyvin tehty temaattinen analyysi kuitenkin tuottaa rikasta, yksityiskohtaista ja monisyistä dataa (Alhojailan 2012, 42).

Esimerkiksi Nowell et al. (2017) ja Braun ja Clarke (2006) jakavat teemoittelevan analyysimetodin kuuteen vaiheeseen:

Vaihe 1: Aineistoon tutustuminen

Vaihe 2: Alustavien koodien tuottaminen

Vaihe 3: Teemojen etsiminen

Vaihe 4: Teemojen läpikäyminen

Vaihe 5: Teemojen nimeäminen ja määrittäminen

Vaihe 6: Tutkimustulosten raportointi

Sisällönanalyysi ylipäätään on joustava metodi ja sitä voi käyttää niin induktiivisten kuin deduktiivisten metodologioiden, eli teoria- kuin aineistolähtöiseen sekä teoriasidonnaiseen analyysiin (Alhojailan 2012, 41; Given 2008, verkkolähde). Katson, että oma tutkimukseni on *teoriasidonnainen*, eli se ei lähde pelkästään teoriasta, vaan se on avoin uusille tulkinnoille samalla kun teorian vaikutus on teemoittelussa vahvasti läsnä alusta asti (Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka 2006; Tuomi ja Sarajärvi 2009, 95–99).

Olen soveltanut teemoittelevaa analyysia niin, että kriittisen rotuteorian kuusi opinkappaletta muodostavat ensimmäisen analyysikierroksen valmiin teemalistan, jota vasten lähdän tarkastelemaan aineistoa. Teemoina käytän siis seuraavia käsitteitä, ja tarkastelen, miten ne näkyvät keräämässäni oppikirja-aineistossa:

- a) rasismin endeemisyys (*endemic racism*)
- b) intressien konvergenssi/materiaalinen determinismi (*interest convergence/material determinism*)
- c) rotu sosiaalisena konstruktiona (*race as a social construction*)
- d) erotteleva rodullistaminen (*differential racialization*)
- e) antiessentialismi ja intersektionaalisuus (*antiessentialism and intersectionality*), sekä
- f) ei-valkoiset äänet (*voices of color*). [Käännökset ovat omiani, ja olen koonnut ne Richard Delgadon ja Jean Stefancicin teoksesta *Critical Race Theory: An Introduction* (2001).]

Näiden kuuden teeman lisäksi tarkoitukseni on tuottaa uusia teemoja, mikäli aineisto niitä tarjoaa. Käytän siis seuraavanlaista temaattisen analyysin vaiheistoa, jonka olen itse soveltanut edellä esitetystä mallista:

Vaihe 1: Aineistoon tutustuminen

Vaihe 2a: Aineiston asettelu olemassa olevien, edellä esitettyjen kuuden teoriasidonnaisen teeman alle

Vaihe 2b: “Kopan” muodostaminen, eli kriittisen rotuteorian alle mahtumattoman, mutta analyysille olennaisen datan siirtäminen erilleen

Vaihe 2c: “Kopan” sisällön alustava koodaaminen

Vaihe 3: Kriittisestä rotuteoriasta valmiiksi poimittujen teemojen ja “Kopan yhdistäminen”

Vaihe 4: Jatkoteemoittelu

Vaihe 5: Teemojen nimeäminen ja määrittäminen

Vaihe 6: Tutkimustulosten raportointi

Seuraavassa luvussa esittelen analyysini vaiheet ja niiden pohjalta löytyneet teemat.

4 TEEMOITTELEVAN SISÄLLÖNANALYYSSIN TOTEUTUS

Sen jälkeen kun olin eritellyt ja kvantifioinut aineiston edellisessä luvussa esittelemäni mukaan, lähdin lukemaan sitä läpi. Luin läpi kaikki 73 teosta ja 9 tieteellistä artikkelia, palaten välillä taaksepäin. Braunin ja Clarken teemoittelevan sisällönanalyysin menetelmä, jonka esittelin edellisessä luvussa (Braun ja Clarke 2006) koostuu kuudesta vaiheesta, jotka limittyvät toisiinsa eivätkä ne etene lineaarisesti. Näin ollen aineiston ja eri analyysivaiheiden välillä liikutaan todellisuudessa edestakaisin. Ensimmäisessä vaiheessa tutkijan tulee perehtyä aineistoon lukemalla sitä useamman kerran. Tämän jälkeen hän luo alustavia koodeja järjestelemällä aineistoa systemaattisesti (Braun ja Clarke, 2006). Tulin lukeneeksi kaikki tekstit kahteen tai kolmeen kertaan, välillä hyvinkin läheltä, välillä silmäillen. Niiden teosten osalta, jotka olivat saatavilla sähköisesti, käytin läpiluvun lisäksi teoksen sisäisiä hakuja luvussa kaksi esittelemistäni käsitteistä. Aina kun kohdalle osui mitä tahansa niin sanottuun “rotuun”, rasismiin, rodulliseen/etniseen syrjintään jne. liittyvää tekstiä, keräsin ne erilliseen excel-dokumenttiin tehden kullekin kurssille oman paikkansa taulukossa. Excel-rivejä syntyi lähes 500. Tämä oli teemoittelevan sisällönanalyysini vaihe 1, eli aineistoon tutustuminen.

Toisessa analyysivaiheessa, eli alustavien koodien tuottamisessa toimin niin, että koodasin kaikki ne Excel-taulukosta löytyvät kohdat valmiilla teemoilla, jotka noudattivat sisällössään ja sanomassaan jotakin kriittisen rotuteorian kuudesta opinkappaleesta (Kuva1).

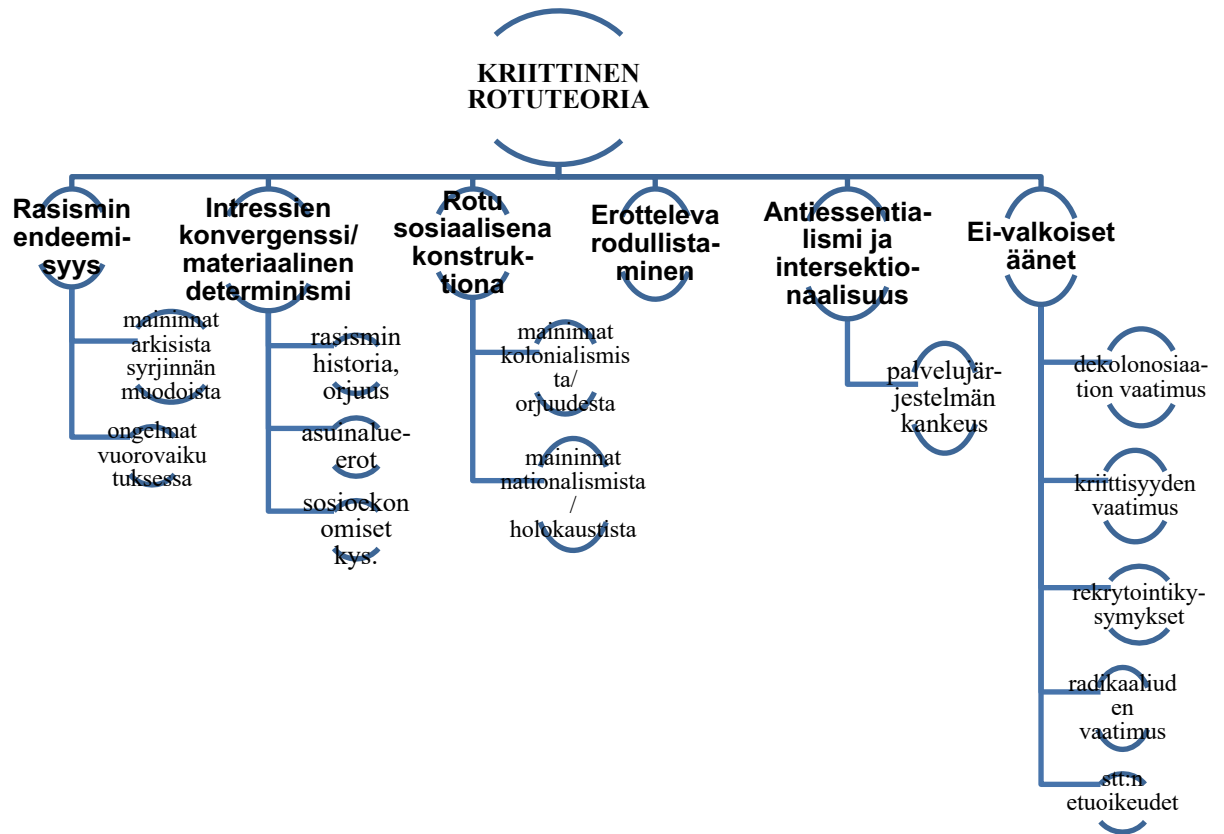
Esimerkiksi:

Mainitaan symbolinen, moderni rasismi ja implisiittinen asennetutkimus

KOODI: CRT A, B

Tarkoitin sitä, että kirjassa on kohta, jossa puhutaan eri sanoin, mutta tarkoitetaan samaa asiaa kuin kriittisen rotuteorian opinkappaleissa a) rasismin endeemisyyttä sekä b) intressien konvergenssi/materiaalinen determinismi. Huomautan, että nämä olivat hyvin tulkinnallisia koodausvalintoja, sillä tässä aineistossa ei ollut eksplisiittistä mainintaa/vaatimusta/ehdotusta kriittisen rotuteorian käytöstä sosiaalityössä missään kohdassa (palaan tähän tutkimustuloksissa, luvussa 5).

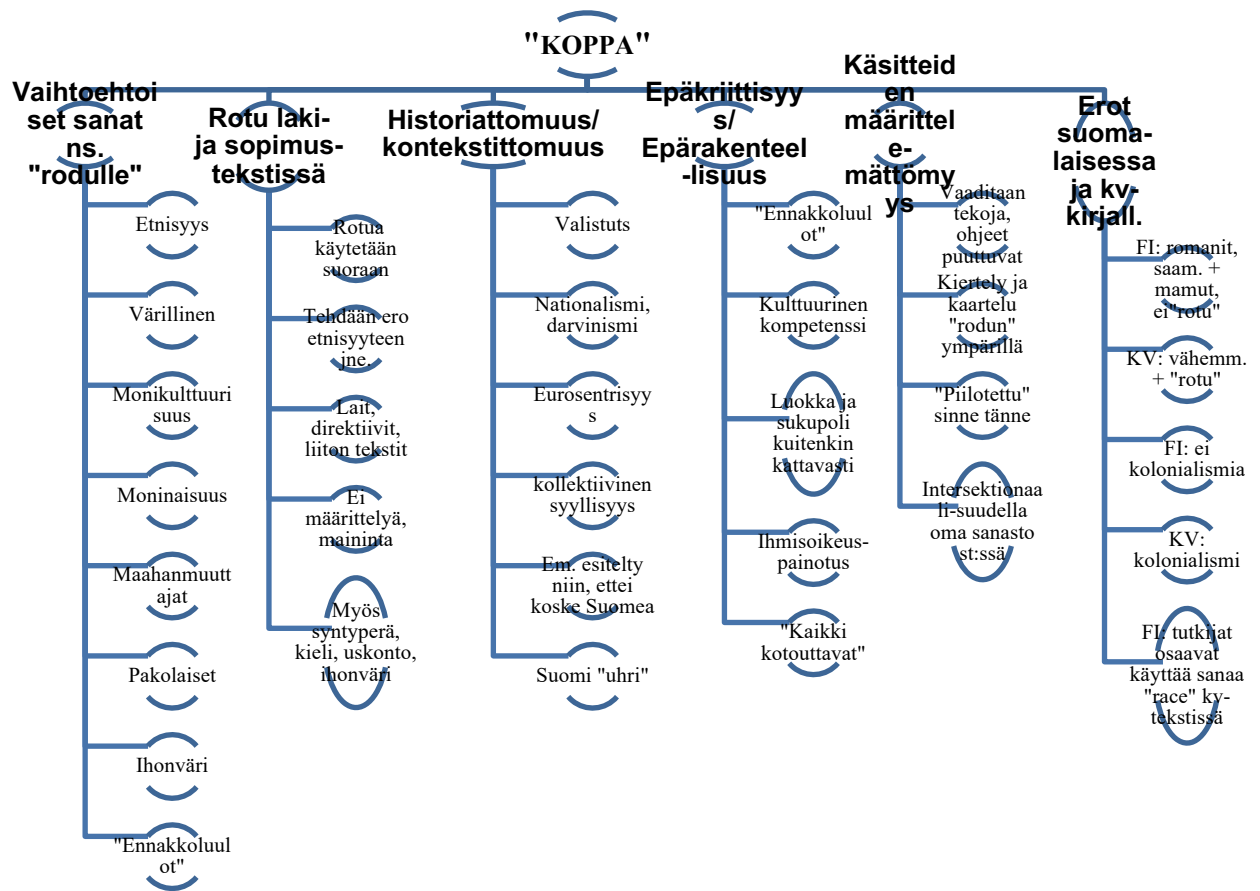
Näistä koodeista muodostui eräänlainen temaattinen “puu”:

Kuva 1.

Näitä valmiisiin, teoriasidonnaisiin teemoihin suoraan istuvia kohtia oli lopulta melko vähän ja ne löytyivät pääasiassa a) englanninkielisestä kirjallisuudesta ja/tai b) muusta kuin sosiaalityön omasta oppikirjallisuudesta (psykiatria, sosiaalipsykologia, sosiologia). Palaan myös tähän luvussa 5 eli tutkimustulokset.

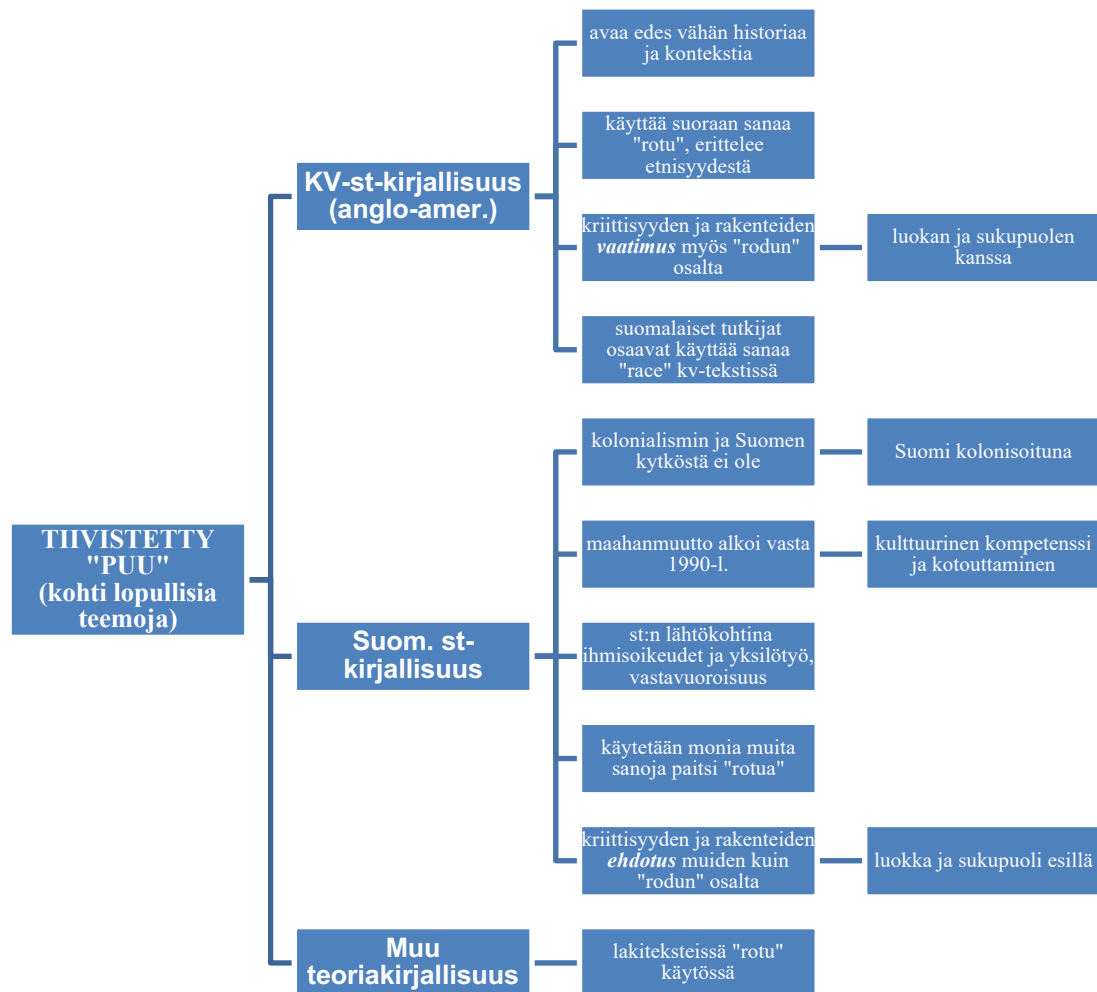
Kaikki ne kohdat, jotka eivät istuneet yllä olevassa “puussa” olevan kuuden opinkappaleen alle – joita oli määrällisesti huomattavasti enemmän kuin niitä, jotka istuivat niihin suoraan – siirsin sivuun “Koppaan”, eli erilliseen Excel-taulukkoon, jonka jätin ensin koodaamatta ja jonka pariin palasin vasta sitten, kun olin lukenut kaiken aineistosta nostetun kahteen otteeseen läpi. Pidin kuitenkin koko ajan listaa teemoista, jotka eivät mahtuneet suoraan kriittisen rotuteorian alle, mutta jotka käsittelevät niin sanottua “rotua” ja nousivat yhä uudelleen mieleeni aineiston ja tämän pro gradun alussa esitellyn käsitteellisen paikantamisen ja aiemman tutkimuksen perusteella (luvut 1 ja 2). Kirjoitin teemojen ympärille myös erilaisia kysymyksiä ja havaintoja aineistosta, ikään kuin analyyttistä tutkimuspäiväkirjaa. Tästä muodostui vaihe 2b, “koppa” ja sen täyttäminen. Nimesin vaiheeksi 2c kohdan, missä koodasin sivussa olevaan “koppaan” siirretyt aineistot ja keräilin niistä ensimmäisen erän teemoja (Kuva 2). ”Koppa” oli määrällisesti käytännössä suurin osa aineistostani. Palaan tähän luvun 5 tutkimustuloksissa, mutta totean tässä, että oli merkillepantavaa, kuinka kriittisen rotuteorian teemat olivat siellä täällä aineistossa, mutta “Kopan” teemat olivat enemmän opetussuunnitelman ydin ja painopisteet:

Kuva 2.

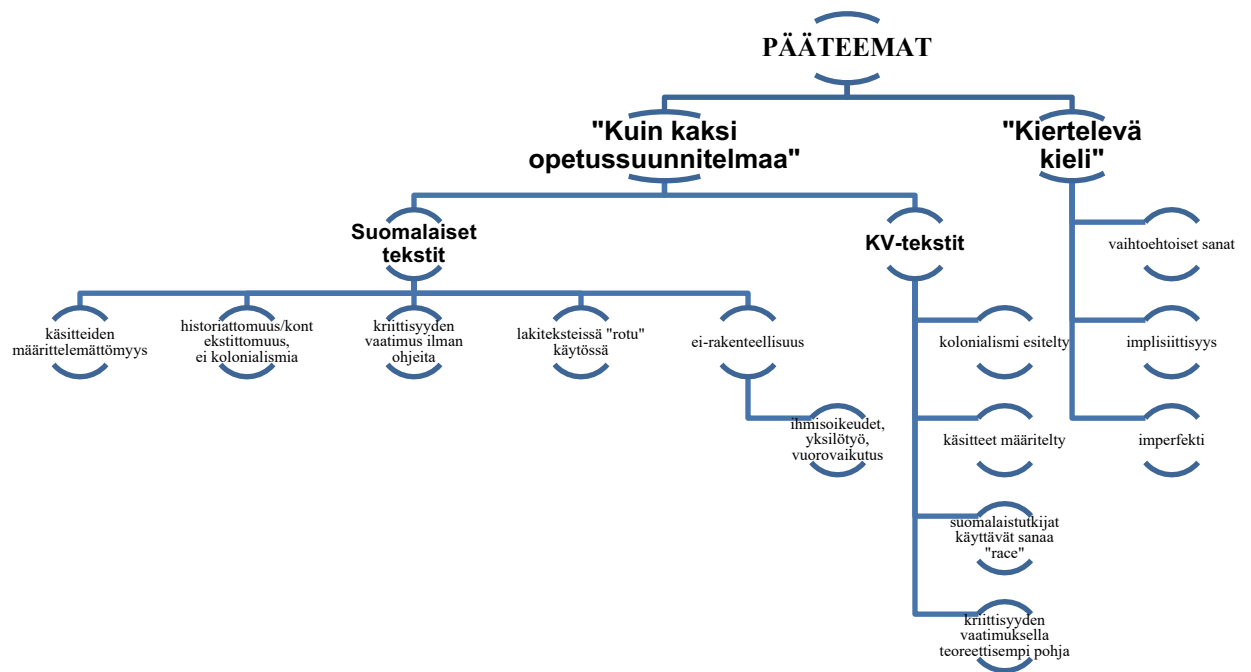
Kolmannen vaiheen, eli teemojen etsimisen alussa, koin olevani tämän pro gradun olennaisimman äärellä. Nyt olin pisteessä, mitä ei ole aiemmin tutkittu suomalaisen sosiaalityön opetuksen kontekstissa, uuden edessä. Se tuntui pelottavalta, mutta samalla tietystä mielessä antoisammalta kuin aiemmat tutkimuksen vaiheet, niin mielenkiintoisia kuin ne olivatkin. Tässä vaiheessa palasin jälleen sen tosiasian äärelle, että suoraan kriittisestä rotuteoriasta ja sen kuudesta opinkappaleesta

johdetut teemat esiintyivät aineistoissa, etenkin suomenkielisessä, hyvin vähänlaisesti. Lisäksi havaitsin, että molemmat kasvattamani “puut”, pieni kriittisen rotuteorian puu ja suuri “Koppa”-puu, toistivat samoja teemoja ikään kuin peilaten toisiaan. Tarkoitan tällä sitä, että ensimmäisessä “puussa” ollaan positiivisten huomioiden äärellä aineistosta, ja etsitään niitä teemoja, missä toteutuvat kriittisen rotuteorian vaatimukset ja ehdotukset. Toisessa “puussa” huomio taas kiinnittyy negaatioihin ja poissaoloihin, eli siihen, mitä sosiaalityön opetuksesta ei vielä löydy. Kari Kiviniemen (2018) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tulee aina muistaa sekä analyysin että synteessin tasot, eli aineiston läpikäymisen tulisi aina johtaa keskeisiin ydinkategorioihin ja kokonaisuutena toimivaan teemoitteluun. Siitä syntyy synteesi. (Mt., 82). Jotta pääsin tehokkaammin eteenpäin kohti mielekkäitä kategorioita ja synteesia, päätin nostaa kuvissa 1 ja 2 esiteltyt “puut” yhtä aikaa työpöydälle ja etsiä niistä teemoja rinta rinnan. Tästä teemoittelun jatkamisesta syntyi vaihe neljä eli teemojen läpikäyminen, jonka jälkeen syntyi jälleen uusi “puu”, ja jossa kohtaa vielä kerran palasin aineistoon ja muistiinpanoihini ja tarkastin, etten ollut jättänyt mitään osa-aluetta vahingossa pois (kuva 3):

Kuva 3.

Seurasi viides vaihe, eli teemojen nimeäminen ja määrittäminen. Braunin ja Clarken mukaan (2006) tutkijan pitäisi pystyä tässä kohtaa jo olemaan suhteellisen tarkka ja valmis teemojensa osalta, vaikkakin kaikki teemat edelleen tarkentuvat tutkimuksen loppuun saakka (mt. 2006). Yritin vielä jalostaa, tiivistää ja pohtia tarkkaan, mitkä todella ovat selkeärajaisia, aineiston ja teorian yhdessä tarjoamia teemoja, jotka keskustelisivat työn alussa esittelemien käsitteiden ja teorioiden kanssa. Näiden pohdintojen ja analyysien päätteeksi syntyivät seuraavat kaksi teemaa: “kuin kaksi opetussuunnitelmaa” ja “kiertelevä kieli” (kuva 4).

Kuva 4.

Braunin ja Clarcken (2006) menetelmän kuudes ja viimeinen vaihe on tutkimustulosten raportointi. Siinä esitellään lopullinen analyysi ja sitä tukevat esimerkit (mt. 2006). Raporttini on koko tämä pro gradu, painottaen seuraavaa lukua viisi, jossa esittelen tutkimustulokseni.

5 TUTKIMUSTULOKSET JA NIIDEN TULKINTAA

Teemoitteleva sisällönanalyysi osoitti aineistoista kaksi pääteemaa: “kuin kaksi opetussuunnitelmaa” ja “kiertelevä kieli”. Nämä pääteemat ovat tämän tutkimuksen päätulokset, jotka olen jakanut lukemisen helpottamiseksi vielä alateemoiksi tai -otsikoiksi. Esittelen tässä luvussa myös erilaisia tulkintoja ja otteita aineistosta. Käsittelen ensimmäisessä alaluvussa ensimmäistä pääteemaa. Tarkastelen sitä siitä näkökulmasta, millainen “kommunikaatiokatkos” suomenkielisen sosiaalityön opetuskirjallisuuden ja kansainvälisen materiaalin välillä näyttää olevan: suomalainen sosiaalityön opetuskirjallisuus ei käsittele osuuttaan kolonialismiin ja rakenteelliseen rasismiin lainkaan, vaan se on kansainvälisen materiaalin “tehtävä”, jolloin suomalainen konteksti jää puuttumaan. Toisessa alaluvussa käsittelen toista pääteemaa. Näytän, miten suomalaisen opetuskirjallisuuden kieli ja käsitteistö on niin sanottua “rotua” koskettaessa kiertelevää, hämmäistä, epämääräistä ja epätarkkaa – vaikka työssämme käyttämissämme juridisissa teksteissä sekä kirjoittaessamme kansainvälisiin julkaisuihin käytämme “rodun” käsitettä oikein.

5.1 “Kuin kaksi opetussuunnitelmaa”

Tein useita huomiota ensimmäisestä pääteemasta. Keskeisintä lienee se, että sosiaalityön yliopisto-opetuksen opetussuunnitelmassa – ainakin Helsingin yliopistossa vuosina 2020–2023 – näyttäisi siltä, että siinä kulkee kriittisen rotuteorian näkökulmasta tarkasteltuna rinnakkain kaksi opetussuunnitelmaa, suomenkielinen ja kansainvälinen. Tämä näkyy useissa eri toisiinsa limittyvissä

kohdissa aineistoa, jotka peilautuvat päätemoissa, jotka olen tässä alaluvussa jakanut vielä alateemoihin. Ensimmäisen teeman osalta alateemani ovat seuraavat: rakenteellisen, historiallisen ja kontekstin puute; yksilötyö ja vuorovaikutus; sekä poikkeuksina lakitekstit ja suomalaiset tutkijat englanninkielisissä teksteissä.

Rakenteellisen, historiallisen ja kontekstin puute

Erojen sivuuttamisella on seurauksensa. Kun erot eivät tule esiin, ruokkii se yhdenlaista käsitystä normaalista, suomalaisesta ihmisestä ja hänen elämästään. Erojen näkymättömyys johtaa siis normatiivisuuteen. Normatiivisuus taas ei anna paljoakaan tilaa esimerkiksi syrjäytetyiksi luokitelluille, jotka poikkeavat homogeenisistä normisuomalaisista. Lehtonen ja Löytty peräänkuuluttavatkin heterogeenistä Suomea, jossa ymmärretään, että ero on meissä kaikissa. Tämä tarkoittaa ensinnäkin sitä, että jokaista suomalaista määrittää joku ero tai jotkut erot suhteessa kehen tahansa muuhun suomalaiseen. --- "Jokainen meistä on erilainen monilla eri tavoilla, olla erilainen on siis normi". Eron mieltäminen asiaksi joka on paitsi muissa myös itsessä, purkaa valtavirtakulttuurisuuden ja sen ulkopuolella olemisen dikotomiaa ja sen mukana monia muita jakoja, kuten yhteiskuntaan liittyneet ja syrjäytyneet kansalaiset tai alkuperäissuomalaiset ja maahanmuuttajat.

–Kirsi Juhila: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina 2006, verkkoversio;
kurssi sosk-103 Sosiaalityö tieteenalana ja käytäntönä

Kuten esitin aiempaa tutkimusta koskevassa luvussa 2, on Suomessa tutkittu sosiaalityön kontekstissa niin sanottua “rotua” ja rasismia olemattoman vähän – sosiaalityön opetuksen kontekstissa sitä ei ole tutkittu lainkaan. Opetussuunnitelma aineistona näyttää, että syy tähän on mahdollisesti se, ettei aihetta myöskään opeteta juurikaan. Teorialuvussa 3 esittelin kriittisen rotuteorian kuusi opinkappaletta, jotka ovat a) rasismien endeemisyys (*endemic racism*); b) intressien konvergenssi/materiaalinen determinismi (*interest convergence/material determinism*); c) rotu sosiaalisena konstruktiona (*race as a social construction*); d) erotteleva rodullistaminen (*differential racialization*); e) antiessentialismi ja intersektionaalisuus (*antiessentialism and intersectionality*), sekä f) ei-valkoiset äänet (*voices of color*). (Richard Delgado ja Jean Stefancic 2001.)

Suomalainen sosiaalityön opetus näyttäytyy lähestulkoon kriittisen rotuteorian vastakohtana. Sanaa “rotu” ei juurikaan käytetä suoraan suomenkielisessä, käytännössä pelkästään kantasuomalaisten tutkijoiden tuottamassa oppimateriaalissa, vaan sitä korvataan erilaisin kiertelevin ilmauksin (ks. lisää seuraavasta alaluvusta). Ennen kaikkea erilaisuutta, moninaisuutta ja syrjintää ei niin sanotun “rodun” ja rasismien näkökulmasta tarkastella hierarkkisena ilmiönä: rotua ei nimetä sosiaalisesti konstruktioksi eikä rasismia tarkastella intressien konvergenssin ja materiaalisen determinismin näkökulmasta lainkaan. Suomalaiset tekstit eivät esittele lainkaan sosiaalityön osallisuutta esimerkiksi saamelaisten ja romanien alistamiseen (ks. johdanto-lukuni), tai pohdi sitä, miten se mahdollisesti nykypäivänäkin ylläpitää palvelujärjestelmässään rassistisia rakenteita. Niiltä osin, kuin kolonialismia, orjuutta holokaustia ja muita rassistisia kansanmurhia esitellään, esitellään ne teoksissa, jotka ovat joko englanninkielisiä tai kuuluvat muihin oppiaineisiin, esimerkiksi

sosiologiaan. Niissäkin kuitenkin näitä teemoja esitellään kansainvälisen tutkimuksen ja oppihistorian valossa – eli imperfektissä – ei suomalaisen akateemisen rakenteen kontekstissa, nyt. Myös Rastas ja Poelman (2021, julkaisematon) ovat todenneet: “Rodullistettujen suhteiden ja rodun merkitysten huomioon ottaminen näyttäisi kuitenkin olevan harvinaista muualla kuin varsinaisen rasismien tutkimuksen kentillä tehdyissä yhteiskunta-analyyseissa”.

Suomeen suuntautunut maahanmuutto on alkanut lisääntyä vasta 1990-luvulla, mikä on huomattavasti myöhemmin kuin monissa muissa Pohjoismaissa --- Vaikka maahanmuutto Suomeen on kansainvälisesti vertaillen vähäistä, se on kuitenkin kasvanut huomattavasti kolmen viime vuosikymmenen aikana, jolloin ulkomaista syntyperää olevan väestön määrä Suomessa on kymmenkertaistunut ---

– Anu Castaneda teoksessa Suomalaisten hyvinvointi 2018 2019, 160; kurssi sosk-105 Yhteiskuntapolitiikan kysymyksiä

Kuten Johdanto-luvussa esitän, niin sanotun “rodun” kysymyksessä ei ole kyse pelkästään maahanmuutosta ja pakolaisuudesta, vaikka ne eittämättä ovatkin kysymyksiä, jotka nousevat pintaan sosiaalityön asiayhteydessä. Suomessa on aina ollut etnisiä vähemmistöjä, alkuperäiskansoja sekä syntyperäisiä suomalaisia ihmisiä, jotka kuuluvat muuhun kuin valkoiseen “rotuun”. Se, ettei heitä näy avain- ja valta-asemissa yhteiskunnassa missään suhteessa oletettuun osuuteen väestöstä, eikä esimerkiksi sosiaalityön opetuksessa käytettävässä suomenkielisessä opetusmateriaalissa, signaloi minulle ruskeana sosiaalityöntekijänä ja

opetussuunnitelmaan syvällisesti perehtyneenä tutkijanalkuna, että asian korjaamiseksi ja edes tarkastelemiseksi, koko kysymys pitäisi kehystää uudelleen. Sitä tietysti tukisi tilastojen kerääminen eri tavalla kuin nykyisin eli äidinkielen, kansalaisuuden ja syntymämaan perusteella (Nieminen 2013), esimerkiksi kuten Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa tehdään (ks. United States Census Bureau ja Office for National Statistics UK, ks. linkit lähdeluettelosta). Myös kriittisen rotuteorian opinkappaleet ei-valkoisten äänien keskittämisestä sekä antiessentialismin ja intersektioiden käsittämisestä myös niin sanotun “rodun” eikä pelkästään esimerkiksi luokan, vammaisuuden ja sukupuolen näkökulmasta, voisi nostaa sosiaalityön opetuksen, tutkimisen ja toteuttamisen hedelmälliselle uudelle tasolle. Sosiaalityö tarvitsee ei-valkoisen Suomen historian ymmärrystä aivan yhtä paljon kuin se tarvitsee vaikkapa köyhäinhoitoa tai vanhempainvapaata koskevien asioiden historian tuntemusta. Riskinä on nähdäkseni se, että vaikka niin sanotusta “rodusta” on puhetta sosiaalityön englanninkielisessä oppimateriaalissa, jää se ikään kuin kuriositeetinomaiseksi esimerkiksi muiden länsimaiden ongelmista, jotka eivät kosketa Suomea. Siinä tapauksessa sosiaalityöltä voi jäädä piiloon isoja sosiaalipoliittisia kysymyksiä ja muutoksia, joihin sen kuuluisi reagoida suhteessa sekä olemassa olevaan että alati muutoksessa olevaan väestöpohjaan.

Yksilötyö, vastavuoroisuus ja vuorovaikutus

Ammatillisen auttamistyön perustana ovat sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaaminen ja hyvä suhde, joka pohjautuu hyväksymiseen, välittämiseen, luottamukseen ja jäämäkkyteen. Sosiaalityöntekijän tulee olla kunnioittaja, aito ja empaattinen, jotta sosiaalityöntekijä ja asiakas voivat yhdessä lisätä

ymmärrystä, tarkastella ongelmaa useista näkökulmista ja päättää käytännön toimenpiteistä.

–Kaija Hänninen ja Ritva Poikela teoksessa Vastavuoroinen sosiaalityö 2016, verkkoversio; kurssi sosk-103 Sosiaalityö tieteenalana ja käytäntönä

Opetussuunnitelmassa olevan, analysoimani suomenkielisen oppimateriaalin perusteella opetuksen keskeisiksi teemoiksi nousevat melko yksilö-, vuorovaikutus- ja vastavuoroisuuspainotteinen sosiaalityö. Tätä voi tarkastella kriittisen rotuteorian näkökulmasta kahdella tavalla: kun sosiaalityön palvelujärjestelmän käyttäjä kohdataan yksilönä, voidaan saavuttaa parhaassa tapauksessa loistava, essentialisoinnista vapaa, kyseisen henkilön elämän intersektioita ymmärtävä suhde. Toisaalta riskinä on, että jos keskitytään vain läsnäoloon ja dialogiin, jäävät taustalla toimivat valtasuhteet, esimerkiksi rotu sosiaalisena konstruktiona ja intressien konvergenssi piiloon. Myös suomalaisessa sosiaalityössä on olennaista ymmärtää, että kun tilassa on esimerkiksi valkoinen, kantasuomalainen sosiaalityöntekijä ja ruskea, suomalainen asiakas, on niin sanotun “rodun” historiallinen ja hierarkkinen valtasuhde läsnä, halusimme tai emme. Teorian ymmärtäminen on tässä suhteessa olennaista parhaan mahdollisen käytännön ihmistyön toteutukselle.

Kulttuurienvälinen kompetenssi ja kommunikaatio edellyttävät niin oman kulttuuritaustan tuntemista, kulttuurit ylittävää yleistä tietoa sekä kulttuurispesifistä eli tiettyä, rajattua kulttuuria koskevaa tietoa. --- Oman kulttuuritaustan ymmärrys tarkoittaa sosiaalityössä tietoisuutta omaan kulttuuriin liittyvistä arvoista, ajatusmalleista, uskomuksista, normeista ja säännöistä.

–Marja Katisko teoksessa Vastavuoroinen sosiaalityö 2016, verkkoversio;
kurssi sosk-103 Sosiaalityö tieteenalana ja käytäntönä

Aineiston valossa on kiinnostavaa huomata, että siellä täällä on erilaisia ehdotuksia tai jopa vaatimuksia/edellytyksiä hyvälle sosiaalityölle siitä näkökulmasta, että suomalaisen sosiaalityöntekijän on syytä käsittää oma positionsa, etuoikeutensa ja jopa oman kulttuuritaustansa normit. Näissä avauksissa, jotka ovat tärkeitä, ei kuitenkaan oikeastaan avata ja kerrota, mitä ja miten sosiaalityöntekijän olisi syytä pohtia. Esimerkiksi valkoisuutta tai kantaväestöön kuulumista ei mainita kulttuurisesti kompetenttia sosiaalityötä peräävissä artikkeleissa. Psykologi Beverly Tatum (2003) on huomauttanut, että valkoiset ihmiset ovat yleensä hiljaa valkoisuudesta, ja näkevät yleensä vain ei-valkoiset “rotuna”. Esimerkiksi Jennifer E. Potter (2015) ehdottaa kriittistä autoetnografiaa metodiksi sen akateemiselle tutkimiselle, mitä valkoisuus merkitsee erilaisissa retorisissa ja diskursiivisissa ympäristöissä – eritoten silloin kuin siitä vaatimuksista huolimatta vaietaan. Sosiaalityö on tällainen ympäristö, nähdäkseni. Mikäli se alkaa tunnustaa myös niin sanotun “rodun” sosiaalisena konstruktiona ja olennaisena yhteiskunnalliselle muutoskeskustelulle, sen on syytä pyrkiä käsittelemään myös valkoisuus ja kantasuomalaisuus merkityksenä samassa prosessissa.

Poikkeuksina lakitekstit ja suomalaiset tutkijat englanninkielisissä teksteissä

Esimerkiksi TSS-sopimuksen 7 artiklan mukaan ”sopimusvaltiot tunnustavat jokaiselle oikeuden nauttia oikeudenmukaisista ja suotuisista työoloista”.

Sopimuksen 2(2) artikla velvoittaa sopimusvaltiot takaamaan, että

”yleissopimuksessa mainittuja oikeuksia käytetään ilman minkäänlaista rotuun, väriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa syrjintää.”

–Kaarlo Tuori ja Toomas Kotkas: Sosiaalioikeus 2016, 353; kurssi sosk-st
210 Sosiaalioikeus

Sosiaalityön opetukseen kuuluu myös erilaiset peruslakiopinnot, jotka koskevat mm. erilaisia kansainvälisiä sopimuksia, jotka sitovat toimintaamme, EU-direktiivejä, sekä tietysti esimerkiksi Sosiaali- ja julkisoikeutta, lastensuojelulakia jne. Lasken tähän samaan keskusteluun myös alan eettisen ohjeistuksen, esimerkiksi ammattiliitto Talentian materiaalit, jotka nousivat aineistossani esiin.

Oli kiinnostava huomata, että suomenkielisessä juridisessa materiaalissa, jota sosiaalityöntekijät arkisesti referoivat sekä opinnoissaan että päivittäisessä työssään, käyttää sanaa rotu systemaattisesti ja erillään sellaisista sanoista kuin etnisyys, ihonväri, maahanmuuttajuus (ks. lisää seuraavasta alaluvusta 5.2). Sosiaalityön opetuksessa, niin kansainvälisessä kuin suomalaisessakin oppimateriaalissa, näyttäisi olevan vahva painotus humanismiin ja ihmisoikeuksiin; ne toimivat jonkinlaisena kehyksenä siinä kohdassa, missä itse näkisin kriittisen rotuteorian olevan hedelmällisempi ja positiivista muutosta paremmin aikaansaava vaihtoehto. Nämä tulokulmat pohjautuvat voimakkaasti erilaisiin kansainvälisiin julistuksiin ja sopimuksiin, jotka määrittelevät perustuslakiamme ja sitä kautta myös niitä lakeja, joita työssämme käytämme. Tätä voi katsoa niin, että niin sanottu “rotu” on itse asiassa koko sosiaalityön vallankäytön ja toteuttamisen ytimessä eksplisiittisesti

aukilausuttu, mutta jossakin kohtaa siitä puhuminen muuttuu hankalaksi ja kiusaannuttavaksikin. Varmaankin sillä on osansa, että meillä ajatellaan herkästi “rodusta” puhumisen tarkoittavan sitä, että kannatamme rasisia ideologioita ja rotuerottelua (Puuronen 2011; Rastas 2005).

---we are still conditioned by the described social, economic and political dimensions. Even if our time forthrightly suggests that anyone can be anything, such factors as age, gender, race, class and education still enable and constrain our choices, tastes and resources. This condition becomes apparent in the competition for scarce resources, in which everything is not accessible to everyone.

–Pirkko-Liisa Rauhala ja Timo Harrikari: Towards Glocal Social Work in the Era of Compressed Modernity 2018, 156; kurssi sosm-st 301 Sosiaalityön tietokäsitykset

Toinen yllättävä seikka on se, että silloin kun suomalaiset tutkijamme kirjoittavat englanninkielisiin julkaisuihin, he käyttävät sanaa race eli rotu eksplisiittisesti, myös puhuessaan Euroopasta, Pohjoismaista ja Suomesta. Voi arvella, ettei ole kyse siitä, etteikö sosiaalityön kentällä tiedettäisi mitä niin sanottu “rotu” merkitsee ja mitä erityisiä implikaatioita voidaan tarkastella vain sitä kautta, että se käsitteenä määritellään auki ja lausutaan ääneen – sitä ei vain tehdä syystä tai toisesta suomalaisessa ja suomenkielisessä kontekstissa, vaikka syytä olisi. Näin olen toivoakseni kyennyt osoittamaan.

5.2 “Kiertelevä kieli”

Edellisessä luvussa teemani pysyi enemmän ylätasolla, sosiaalityön opetuksen teoreettisissa ja kontekstuaalisissa rajauksissa ja valinnoissa. Tässä alaluvussa esittelen enemmän kielen ja sanojen tasolla tapahtuvia valintoja opetussuunnitelman dokumenteissa. Olen jakanut pääteemani eli toisen tutkimustulokseni “Kiertelevä kieli” kolmeen alateemaan: vaihtoehtoiset sanat, implisiittisyys ja imperfekti. Tämä alaluku toivoakseni keskustelee edellisen luvun kanssa, ja menee osittain siinä mielessä limittäin.

Vaihtoehtoiset sanat

Aineistossa on lukuisia kohtia, joissa suomalaiset sosiaalityön tutkijat kirjoittavat niin sanotusta “rodusta” ja rasismista. He eivät kuitenkaan käytä paria poikkeusta lukuunottamatta noita sanoja. Sen sijaan sellaiset sanat kuin etnisyys, etninen vähemmistö, monikulttuurisuus, moninaisuus, maahanmuuttaja, maahanmuuttajataustainen, ulkomaalainen, ulkomaalaistaustainen, ihonväri, alkuperäissuomalainen, ennakkoluulot, suvaitsevaisuus, kulttuurinen kompetenssi jne. toistuvat aineistossa aina kun siinä puhutaan esimerkiksi rotuperustaisesta syrjinnästä ja marginalisoinnista – eli rakenteellisesta rasismista. Sanassa “rotu” on neljä kirjainta ja se on raskaaseen historiaansa suhteutettuna melko helposti määriteltävissä kuten olen toivoakseni tässä työssä osoittanut, kun taas nämä useammin käytettävät käsitteet ovat huomattavasti pidempiä ja monitulkintaisempia. Joitain käsitteistä oli määritelty, mutta määritelmät olivat siellä täällä eri kurssien materiaaleissa eivätkä ne aina olleet samat. “Rodun” ja etnisyyden käsitteellinen ero määritellään vasta kandidaatintutkinnon seitsemännessä kurssissa, englanninkielisessä oppimateriaalissa, vaikka sitä ennen noita sanoja, erityisesti

etnisyyttä asiayhteydestä päätellen “rodu” synonyymina, on käytetty kymmeniä kertoja määrittelemättä lainkaan suomenkielisissä (tai englanninkielisissä) teoksissa. Jos ajattelee sitä, miten äärettömän tarkka sosiaalityö on tieteenalana ollut käsitteellisestä työskentelystä profession ja ansaitsemansa akateemisen olemassaolon vahvistamiseksi – mietitään vaikkapa käsitteitä voimaantuminen/valtautuminen; reflektiivisyys/refleksiivisyys; vuorovaikutus/vastavuoroisuus; hyvinvointivaltio jne. – tällainen käsitteellinen epätarkkuus ja ympäröivä epäselvyys on suorastaan silmiinpistävä.

Implisiittisyys

Jokaiselle 6-7-vuotiaalle koulun alkavalle siirtymä kotoa kouluun on kohtalaisen suuri, mutta voi kuvitella miten tyrmäävä se on ollut 50-luvun suomalaiselle saamelaislapselle --- jotka joutuvat ummikkona suomenkieliseen --- kouluun.

– Klaus Helkama et al. Johdatus sosiaalipsykologiaan 2020; kurssis sosk-102
Sosiaalipsykologiset silmälasit, ensisovitus

Suomenkielisestä aineistosta – joskaan ei suoraan sosiaalityön kirjallisuudesta, vaan opetuksessa käytettävästä esimerkiksi sosiologian ja sosiaalipsykologian materiaalista – nousee esiin aika ajoin erilaisia viittauksia ja mainintoja “rodullisiin” – tekstin tapauksessa “etnisiin” – vähemmistöihin ja alkuperäiskansoihin niin Suomessa kuin maailmalla. Ne toistavat samaa kontekstittomuuden ja historiattomuuden kaavaa kuin edellisessä luvussa kuvasin, mutta samalla niiden voi luonnehtia olevan sanamuodoltaan kovin implisiittisiä. Toisin sanoen, ne olettavat,

että lukija tietää, mitä tarkoittaa suomalaisen yhteiskunnan ja yhteiskuntatieteen kannalta se, että saamelaislapsia pakkosiirrettiin vielä joitakin kymmeniä vuosia sitten sisäoppilaitoksiin, joissa heidät pakotettiin kokonaan luopumaan kulttuuristaan ja identiteettiistään (Ranta ja Kanninen 2019).

Imperfekti

Vuodesta 1945 kansainvälinen eksistentiaalinen eriarvoisuus on kuitenkin vähentynyt huomattavasti. Vuonna 1948 YK hyväksyi ihmisoikeuksien julistuksen, jonka myötä ihmisten peruselintason eksistentiaalisen tasa-arvon turvaaminen nostettiin yleismaailmalliseksi tavoitteeksi, ja asiassa on tapahtunut vähittäistä edistystä. Rotuoppi menetti maineensa, kun sen kannattajat hävisivät toisen maailmansodan ja Auschwitzin kauhut paljastuivat. Kansainvälinen taistelu seksismiä vastaan alkoi 1970-luvulla, kun YK järjesti naistenkonferenssin Meksikossa, mitä seurasi YK:n naisten ja kehityksen vuosikymmen. 1990-luvulla esimodernit alkuperäiskansat astuivat maailmannäyttämölle ja onnistuivat hankkimaan jonkin verran kunnioitusta perinteisille elämäntavoilleen. 1900-luvun viimeinen kolmannes oli suurta eksistentiaalisen tasa-arvoistumisen aikaa koko maailmassa.

–Göran Therborn: Tasa-arvoisuus tappa, 2014; kurssi sosk-204 Yhteiskunnan rakenteet ja eriarvoisuus

Oli kiinnostava huomata aineistosta, miten tasa-arvo ja ihmisoikeustaistot esitetään usein menneisyydessä tapahtuneiksi eksistentiaalisen tason suuriksi liikkeiksi, ja suurelta osin ratkaistuiksi – ikään kuin eläisimme jonkinlaista “hienosäädön”

aikakautta. Tulkitsen tätä niin, että yhteiskuntatieteissä, kuten kaikissa on tieteissä, on tarve laittaa asioita lineaariseen järjestykseen ja saada pulmia ratkaistuksia. Yllä lainaamani Therborn (2014) toki toisessa kohtaa mainitsee, että vielä on paljon tehtävää ja muutos on ollut vähittäistä, mutta kysyn silti: onko sosiaalityöllä todella varaa tällaisiin menneisyyteen sijoittuviin lauserakenteisiin, ja jos on, niin miksi ne vaikuttavat koskevan niin usein niin sanotun “rodun” teemaan liittyviä tasa-arvokysymyksiä, eikä esimerkiksi työn, köyhyyden ja asumisen kysymyksiä? Kuten Rastas ja Poelman (tulossa 2021) artikkelissaan toteavat, on suomalainen niin sanotun “rodun” ja rasismin tutkimus vasta alkutekijöissään ja lisääntymässä. Siitäkin kulmasta on mielenkiintoista, että asiaa, jota “ei ole” ja joka “on joskus tapahtunut”, kuitenkin tutkitaan juuri nyt enenevässä määrin yhteiskuntatieteen eli nykyisyyden, eikä esimerkiksi historiantutkimuksen eli menneisyyden näkökulmasta. Myös se on jopa ironista, että edellisessä luvussa puhuin historiattomuudesta rakenteellisella, teoreettisella ja kontekstin tasolla, mutta sanojen tasolla kuitenkin liikutaan menneisyydessä.

Kootakseni tutkimustuloksia: ei ole kyse niinkään se, etteikö niin sanottu “rotu” sinänsä löytyisi sosiaalityön opetuksesta Helsingin yliopiston vuosien 2020–2023 opetussuunnitelmassa. On kyse siitä, että edes jollakin tasolla eskplisiittisesti ilmaistuna se löytyy käytännössä vain englanninkielisestä, angloamerikkalaiseen kontekstiin sijoittuvasta oppimateriaalista. Suomenkielisestä materiaalista se löytyy erilaisin kiertoilmauksin kuvailtuna, määrittelemättöminä käsitteinä, historiattomana/kontekstittomana sinne tänne oppimateriaalin sekaan ripoteltuna. Kriittinen analyysi ei ole sosiaalityön opetuksen keskiössä, ainakaan mitä tulee niin

sanottuun “rotuun” ja rakenteelliseen rasismiin, vaikka esimerkiksi maisterintutkinnon opetussuunnitelmassa nimenomaisesti sanotaan:

Valtiotieteiden maisteriksi valmistunut hallitsee sosiaalitieteiden tutkimusnäkökulmia ja menetelmiä, osaa analysoida sosiaalisia ja yhteiskunnallisia ilmiöitä, kykenee osallistumaan yhteiskunnalliseen keskusteluun ja käyttämään osaamistaan vastuullisissa tietotyö- ja asiantuntijatehtävissä. --- Sosiaalitieteiden maisteriohjelma antaa välineitä yhteiskunnallisten muutosprosessien, yksilön ja yhteiskunnan välisen vuorovaikutuksen sekä yhteiskunnan rakenteiden ja eri osajärjestelmien tarkasteluun.

–Kohta 7: Keskeisimmät oppimistulokset/koulutuksen tavoite

6 LOPUKSI

Tässä pro gradussa olen tarkastellut Helsingin yliopiston sosiaalityön opetusta kriittisen rotuteorian lävitse. Fokukseni on ollut siinä, miten niin sanottu “rotu” käsitetään ja käsitteellisestään vuosien 2020–2023 opetussuunnitelmaan listatussa opetuskirjallisuudessa. Tutkielman tarkoituksena oli näyttää, että tällä hetkellä keskustelu on varovaista ja hämäistä, millä on eittämättä implikaatioita sosiaalityön professionaalisesti vankalle tekemisellä ja yleisesti ottaen rodullistetuksi tuleville ihmiselämille. Tavoite oli myös perustella sitä, miksi ja miten niin sanotusta “rodusta” pitäisi puhua suomalaisen sosiaalityön ja erityisesti sen opetuksen kontekstissa.

Tutkimusaineistoni koostui 73 opetuksessa käytettävästä tieteellisestä kirjasta ja alan raporttiteoksesta sekä yhdeksästä tieteellisestä artikkelista. Lähestyin aineistoa seuraavalla tutkimuskysymyksellä: *Miten niin sanottua “rotua” käsitellään ja käsitteellistetään Helsingin yliopiston sosiaalityön vuosien 2020–2023 opetussuunnitelmassa kriittisen rotuteorian lävitse tarkasteltuna?* Teoreettisena pohjanani toimi siis yhdysvaltalaisesta kriittisestä oikeustieteestä ja oikeusteoriast lainattu kriittinen rotuteoria (*critical race theory*), minkä lisäksi olen painottanut tässä työssä ylipäättään niin sanottua “rotua” ja rakenteellista rasismia koskevan käsitteistön määrittelyä. Katson työni olevan teoriasidonnainen, sillä analyysini lähti vahvasti liikkeelle kriittisen rotuteorian kuudesta opinkappaleesta, jotka ovat: endeemisyyttä (*endemic racism*), intressien konvergenssi/materiaalinen determinismi (*interest convergence/material determinism*), rotu sosiaalisena konstruktiona (*race as a social construction*), erotteleva rodullistaminen (*differential racialization*),

antiessentialismi ja intersektionaalisuus (*antiessentialism and intersectionality*) sekä ei-valkoiset äänet (*voices of color*) (Delgado ja Stefancic 2001).

Analyysimenetelmänäni käytin teemoittelevaa sisällönanalyysia. Metodologiaksi ymmärsin en pelkästään aineistonkeruun ja sen analysoimisen menetotit vaan myös tieteenfilosofiset lähtökohdat, epistemologiset valinnat ja teoreettisen viitekehyksen. Tämä tutkielma nojaa mustaan feminismiin, erityisesti intersektionaaliseen sellaiseen, ei pelkästään idean tai paradigman tasolla, vaan epistemologiseen asemaan nostettuna. Katson, että ilman tätä valintaa on suuri riski, että tulen itse toisintaneeksi tässä pro gradussa kritisoimaani eurosentristä ja valkoista, patriarkaalista tiedonmuodostamisen ja tiedonkäsityksen perinnettä.

Esittelin tutkimustulokseni edellisessä luvussa. Tässä luvussa pohdin ja tulkitseen aineistoa vielä johtopäätösten muodossa ja esittelen ajatuksiani mahdollisista jatkotutkimuksista. Sitä ennen kuitenkin vielä jokunen sana ajatuksistani tämän tutkielman toimivuudesta ja luotettavuudesta.

6.1 Reliabiliteetti ja validiteetti

Lähestyn tutkimukseni realiabiliteetin ja validiteetin eli luotettavuuden ja pätevyyden kysymyksiä kvalitatiivisten menetelmien arviointimenetelmällä, jonka ovat esitelleet Kirk ja Miller (1986, 29–43). Luotettavuus ja pätevyys ovat tutkimuksellisia arvoja, jotka on lainattu kvantitatiivisesta ja empiirisestä tutkimuksesta, eikä niitä voi suoraan käyttää laadullisessa tutkimuksessa. Niitä voi kuitenkin kritiikistä huolimatta soveltaa ja sitä kautta tarkastella hieman etäisemmin ja neutraalimmin tutkimuksen uskottavuutta ja toimivuutta. Kirk ja Miller (mt.) erittelevät laadullisen tutkimuksen reliabiliteetin arvioimiseksi kolme kohtaa: metodin reliaabeliuden arviointi (*quixotic*

reliability), eli mikä tekee metodista luotettavan ja johdonmukaisen; ajallinen reliabiliteetti (*diachronic reliability*), eli havaintojen pysyvyyden arviointi; sekä johdonmukaisuus tuloksissa (*synchronic reliability*), eli se, että tulokset pysyvät samankaltaisina, vaikka käytettävät välineet olisivat erilaisia eri tutkimuksissa.

Validiteetin osalta puolestaan on olennaista arvioida sitä, onko tutkimus tehty niin hyvin kuin mahdollista, ja onko tutkija edennyt perusteellisesti ja johdonmukaisesta tutkimuskysymyksestä metodologian ja systemaattisen analyysin kautta tutkimustuloksiin ja päätelmiin, joissa esiteltävät ilmiöt ja suhteet on osoitettavissa eikä vain tutkijan omassa mielessä.

Näitä reliabiliteetin ja validiteetin määritelmiä vasten tämä tutkimus onnistuu nähdäkseni vastaamaan alussa esittämäni tutkimuskysymykseen ja käsitteellistämään sosiaalityölle olennaista, mutta uutta suomenkielistä sanastoa, joka koskee niin sanottua ”rotua”. Aina voi silti tehdä paremmin. Tätä pro gradua rajoittivat tiukat aikataulut täysipäiväistä työtä tekevänä yksinhuoltajana sekä koronaviruksen asettamat rajoitteet esimerkiksi liikkumiselle julkisissa tiloissa kuten kirjastoissa ja arkistoissa. Mikäli aikaa olisi ollut, olisi tutkimuskysymyksen ympärille voinut olla hedelmällistä muodostaa tapaustutkimuksellinen tutkimusasetelma, jossa olisi käytetty niin aineisto-, teoria- kuin metoditriangulaatiota.

Tekemäni tutkimukselliset valinnat ovat kuitenkin mielestäni symmetrisiä, loogisia ja riittäviä maisterintutkielmalle. Aineisto ja analyysimenetelmä keskustelivat keskenään alusta loppuun, ja pystyin tutkimaan sitä mitä aioinkin tutkia. Aineiston osalta mainitsen kuitenkin vielä uudelleen sen, että siinä oli omat puutteensa. Opetussuunnitelman kirjallisuuslistassa ei ollut mainittuna kaikkia kursseilla

käytettäviä materiaaleja, vaan osa jaettiin kurssilla, joko lähiopetuksessa tai esimerkiksi ulottumattomissani olevilla Moodle-alustoilla. Lisäksi koronapandemian vuoksi en saanut kaikkia kirjallisuuslistassa mainittuja teoksia käsiini, koska niitä ei ollut saatavilla verkossa. Näitä kirjoja oli yhteensä alle kymmenen. Analyysissa olisi voinut käyttää myös muita vaihtehtoisia menetelmiä, joilla uskon lopullisten tulosten pysyneen osapuilleen samoina. Aineistoa olisi voinut analysoida diskursiivisemmin, tai jopa grounded theory -menetelmin, jotta implisiittisyys ja käsitteiden hämäisyys olisivat tulleet vielä entistä paremmin esiin. Katson kuitenkin, että myös näin sain osoitettua sen, mitä lähdin osoittamaan.

Palaan vielä muutamalla sanan Johdanto-luvussa esittelemääni saapumiskertomukseeni eli positiooni. Koska olen ammatiltani kirjailija ja toimittaja (tietyin ehdoin myös aktivisti), kiinnostukseni on enimmäkseen teksteissä, sanoissa, käsitteissä ja kielenkäytössä. Tämä intressi on varmasti ohjannut tätä tutkimusta ja sen tuloksia keskittymään enemmän käsitteiden ja sanojen tasolle kuin johonkin muuhun tapaan tarkastella sosiaalityön opetusta kriittisen rotuteorian näkökulmasta. Myös se, että olen ruskea suomalainen on informoinut tätä pro gradua, niin ontologisella ja epistemologisella kuin emotionaalisella tasolla. Analysoiminen tuntui paikoin vaikealta, sillä jouduin kohtaamaan monia ikäviä muistoja ja traumaattisia rakenteellisen ja endemisen rasismin kokemuksiani niin yliopistoinstituutiossa, sosiaalialan työntekijänä kuin ylipäätään liikkuessani maailmassa. Silti, koen, että onnistuin tuottamaan kriittistä, analyttistä tietoa, jossa valotan ilmiötä ja jossa oma kokemukseni on positiooni liittyvä juonne.

6.2 Kriittisessä rotuteoriassa ei ole mitään uutta sosiaalityölle?

Sosiaalityössä on jo olemassa vahva reflektiivisyyden (käytännönlähtöinen, kehittämishakuinen) ja refleksiivisyyden (postmoderni, uudelleen jäsentävä) perinne. Nämä kaksi orientaatiota limittyvät toisiinsa ja niiden pohjalta muodostuu keskeinen osa sosiaalityön professiota, jossa ytimessä on toimijoiden ja rakenteiden väliset suhteet (Karvinen-Niinikoski 2005, 18–23). Toisin sanoen, me sosiaalityöntekijät olemme saaneet opinnoissamme valmiudet uudelleenjäsentää ja reflektoida sekä instituutioita ja rakenteita joissa toimimme, että päivittäistä työtämme ja asiantuntijuuttamme. Ja vielä käänteisesti esitän: sosiaalityö ei ole ankkuroitunut yhtä raskaasti näennäisen objektiivisuuden ja neutraaliuden tiedevaatimukseen kuin monet muut tutkimusalat; me arvostamme henkilökohtaisia näkökulmia, kvalitatiivisia orientaatioita ja tulkintoja, vaikka toki professioomme kuuluu myös positivismin ja logiikan ihanteet (Hale 2008, 9). Ehkä juuri tämä ontologinen ja epistemologinen risteymä, nämä nyanssit, missä sosiaalityö syntyy tieteenalana, käytäntönä ja instituutiona, on se mikä tekee meistä olennaisen osan yhteiskuntaa?

Myös ajat muuttuvat. Tanskalais sosiologi Gøsta Esping-Andersen (2000) sanoo, että sosiaalityöiden klassikkoteorioiden valta-asema on kenties vähentymään päin. Ne syntyivät aikanaan paljon monoliittisempien, teollisten yhteiskuntien analyysia varten, eivätkä ne sovellu nopeasti muuttuvaan nykypäivään. Klassisten teorioiden tilalle pitäisi siis löytää jotakin uutta. Esping-Andersen (2000) ehdottaa, että yhden teorian sijasta voitaisiin alkaa nojata samanaikaisesti useisiin eri “johtoajatuksiin” (*leitmotif*), joiden varaan voisi rakentaa pysyvemmän (*constant*) perustan nykytutkimukselle. Samalla kyettäisiin selittämään entistä luotettavammin tämän päivän yhteiskuntien varianssia.

Tässä mielessä kriittiseen rotuteoriaan nojaavassa “rodullisen” ja kulttuurisen position kehyksessä (ks. esim. Delgado ja Stefancic 2017; Milner IV 2007, 394–397) ei ole mitään muuta uutta sosiaalityölle, kuin että se tarjoaa yhdeksi johtoajatuksiksi niin sanotun “rodun” yleisen, nimeämättömän reflektion sijaan. Useat kriittiset rotuteoreetikot (esim. Ladson-Billings ja Tate, 1995; Parker ja Lynn, 2002) ovat tuoneet esiin, että tutkijat voivat myös kritisoida ja toimia oikeudenmukaisemman maailman saavuttamiseksi. On olemassa kokonainen aktivistisen yhteiskuntatutkimuksen ajattelusuunta, jonka mukaan kritiikki ja kriittisyys ovat olennainen osa yhteiskuntatieteitä. Kyse ei ole esimerkiksi “valittamisesta”, “reklamoinnista”, vaan älyllisestä kritiikistä olemassa olevia tiedon ja tietämisen viitekehyksiä kohtaan. Sekä edellä mainitsemani kriittinen teoria että aktivistinen tutkimusote kiinnittävät olemassa olevan kvalitatiivisen ja/tai kvantitatiivisen tiedon lisäksi huomiota myös esimerkiksi muutokseen, valtaan, etuoikeuksiin ja taustaideologioihin. (Hale 2008, xxiv–xxv.) Seppo Poutasen (2005, 194–195) mukaan yhteiskuntatieteellinen tutkimus saa ponnistaa emansipatorisista ja epäkohtia esiin nostavista tavoitteista ja olla mukana määrittelemässä tutkimusaihetta, kunhan ne eivät ohjaa aineistonkeruuta tai analyysia. Esimerkiksi kriittinen realismi on ajatussuuntaus, jonka sisällä kannustetaan siihen, että yhteiskuntatieteet kohdistaisivat tutkimuksellisen katseensa poliittisesti ja/tai moraalisesti ajankohtaisiin ilmiöihin ja ongelmiin, erityisesti niihin, joihin sisältyy virheellisiä uskomuksia tai inhimillistä kärsimystä. (Mt.) Kriittinen rotuteoreetikko Richard Milner, IV (2007, 395) lisää muutosorientaatiovaatimukseen sen, että tutkijan on tutkimuksen teon lomassa olennaista esittää niin sanottuun “rotuun” ja kulttuuriin liittyviä kysymyksiä myös itseltään, eikä pelkästään tutkittavilta. Milner viittaa

Dillardiin (2000), joka on ehdottanut, että joka kerta kun tutkija tutkii, hän tutkii itseään uudelleen ja uudelleen samalla kun hän tutkii myös jotakin tai jotakuta toista. Richard Hale (2008, 12–13) puolestaan sanoo: vaikka tavoite on olla reflektiivinen ja jopa introspektiivinen, taustamotiivina ovat koko ajan vallan ja rakenteiden ymmärrys ja metodologisen perusteellisuuden vaatimus. Objektiivisuuden hegemonian voisi korvata positionaalisen objektiivisuuden aikakausi (mt., 12–13). Se tarkoittaisi kuitenkin sitä, että niin sanotun “rodun” keskittäminen sosiaalityön opetuksessa sisältäisi myös valkoisuuden tutkimisen ja käsittelemisen. Tässä olisikin oivia mahdollisuuksia jatkotutkimukselle. Tulevaisuudessa aihetta pitäisi lähestyä yksilö- ja ryhmähaastatteluin, anonyymeja kirjoitelmia keräämällä, ja kysymällä asiasta niin sosiaalityön opiskelijoilta, opettajilta/tutkijoilta, työntekijöiltä – ja ennen kaikkea palvelujärjestelmää käyttäviltä kansalaisilta.

Kuten tutkimustulokseni edellisessä luvussa osoittivat, on yhteiskunnallisesti riskialtista, jos niin sanotun “rodun” kysymykset jäävät vain angloamerikkalaiseen sosiaalityön ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kontekstiin. Suomen väestöpohja on aina ollut “rodullisesti”, etnisesti ja kulttuurisesti moninainen, ja se muuttuu yhä enemmän sellaiseksi kiihtyvään tahtiin johtuen sekä ihmisten mahdollisuuksista liikkua perhesyistä että geopolitiittisten mullistusten vuoksi. Elämme “rodun” ja rasismien osalta yhtäältä uniikissa ja toisaalta universaaleja sortavia rakenteita toisintavassa yhteiskunnassa sekä rakenteellisen että endeemisen rasismien osalta. Jos nämä jäävät systemaattisesti tutkimatta ja kytkemättä esimerkiksi pohjoismaisen hyvinvointivaltion murrosta koskevaan keskusteluun, ei sosiaalityötä voida nähdäkseni opettaa, tutkia ja tehdä parhaalla mahdollisella tavalla.

LÄHTEET

- Aaltonen, Tarja & Ruusuvaori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005) Haastattelu : tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.
- Abrams, Laura S. & Molo, Jené A. (2009) Critical Race Theory and the Cultural Competence Dilemma in Social Work Education. *Journal of Social Work Education* vol. 45, no. 2.
- Ahmad, Akhlaq (2019) When the Name Matters: An Experimental Investigation of Ethnic Discrimination in the Finnish Labor Market. *Sociological Inquiry* vol. 20, no. 3.
- Ahmed, Sara (2012) *On Being Included: Racism and Diversity in Institutional Life*. Durham/London: Duke University Press.
- Alanko, Janne & Orjasniemi, Tarja (2018) Kun kukkahattutäti onkin setä. *Miesainokainen sosiaalityössä*. *Janus* vol. 26 , no. 2.
- Alasuutari, Pertti (2011) *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Alemanji, Aminkeng Atabong (2016) *Is There Such a Thing...? : A Study of Antiracism Education in Finland*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Alhojailan, Mohammed I. (2012) Thematic Analysis: A Critical Review of Its Process and Evaluation. *West East Journal of Social Sciences* vol.1, no. 1.
- Anderson, Barbara A. & Silver, Brian D. & Abramson, Paul R. (1988) The Effects of Race of the Interviewer on Measures of Electoral Participation by Blacks in SRC National Election Studies. *Public Opinion Quarterly*, vol. 52, no. 1.
- Anis, Merja (2008) *Sosiaalityö Ja Maahanmuuttajat: Lastensuojelun Ammattilaisten Ja Asiakkaiden Vuorovaikutus Ja Tulkinnat*. Helsinki: Väestöliitto.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2013) *Successful Qualitative Research: A Practical Guide For Beginners*. London: Sage Publishing.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2006) *Using Thematic Analysis in Psychology. Qualitative Research in Psychology*, vol. 3.
- Campbell, Erica (2018) Critical Race Theory: A Content Analysis of the Social Work Literature. *Journal of Sociological Research* 2017 vol. 9, no.1.
- Carroll, Tuula (2012) *Puhetta Maahanmuutosta: Sosiaalityön Näkökulma Maahanmuuttokeskusteluun 2010-luvun Suomessa*. Valtiotieteellinen tiedekunta Helsingin yliopisto, Faculty of Social Sciences University of Helsinki, ja Statsvetenskapliga fakulteten Helsingfors universitet. Helsingfors universitet.

Castaneda, Anu (2019) Etnisyyden ja syntyperäisyyden mukaiset hyvinvointierot ja syrjintä niiden taustalla. Teoksessa Karvonen, Sakari & Kestilä, Laura (toim.) Suomalaisien hyvinvointi 2018 . Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Chandler, Prentice T. (2015) *Doing Race in Social Studies: Critical Perspectives*. Charlotte, North Carolina: Information Age Publishing.

Cole, Mike (2009) Critical Race Theory Comes to the UK: A Marxist Response. *Ethnicities*, vol. 9 no. 2.

Collins, Patricia Hill (2000) *Black Feminist Thought : Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. New York: Routledge.

Collins, Patricia Hill (2019) *Intersectionality As Critical Social Theory*, NC: Duke University Press.

Collins, Patricia Hill & Bilge, Sirma (2016) *Intersectionality*. Cambridge, UK: Polity Press.

Constance-Huggins, Monique (2019a) *Critical Race Theory and Social Work*. Teoksessa Webb, Stephen A. (toim.) *The Routledge Handbook of Critical Social Work*.

Constance-Huggins, Monique (2019b) "Critical Race Theory in Social Work Education." *Critical social work* vol 13, no. 2.

Coxhall, Wendy (2020) "Applying Critical Race Theory in Social Work Education in Britain: Pedagogical Reflections." *Social work education* vol. 39, no. 5.

Crenshaw, Kimberlé (1991) "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color." *Stanford law review* vol. 43, no. 6.

Crenshaw, Kimberlé & Gotanda, Neil & Peller, Gary & Thomas, Kendall (1995) (toim.) *Critical Race Theory: The Key Writings That Formed the Movement*. New York: The New Press.

Cupples, Julie & Grosfoguel, Ramón (2019) (toim.) *Unsettling Eurocentrism in the Westernized University*. London: Routledge.

Dahlhamer, James & Zablotzky, Benjamin & Zelaya, Carla & Maitland, Aaron (2020) *Modeling Interviewer Effects in the National Health Interview Survey*. Teoksessa Olson, Kristen & Smith, Jolene D. & Dykema, Jennyfer & Holbrook, Allyson L. & Kreuter, Frauke & West, Brady T. (toim.) *Interviewer Effects from a Total Survey Error Perspective*. Florida: Taylor & Francis.

Delgado, Richard, and Jean Stefancic (2017) *Critical Race Theory: An Introduction*, New York: New York University Press.

Dillard, Cynthia B. (2000) The substance of things hoped for, the evidence of things not seen: Examining an endarkened feminist epistemology in educational research and leadership. *International Journal of Qualitative Studies in Education* vol. 13, no. 6.

- Dominelli, Lena (1997) *Anti-Racist Social Work. A Challenge for White Practitioners and Educators*. Hampshire: Macmillan.
- Dyer, Richard. *White*. London: Routledge, 1997.
- Einbinder, Susan Dana (2019) "Reflections on Importing Critical Race Theory into Social Work: The State of Social Work Literature and Students' Voices." *Journal of social work education*, vol. 56, no. 2.
- Enoranta, Teija & Leppänen, Liisa & Mäntyranta, Heli (2007) *Työssä Turvapaikanhakijan Kanssa*. Helsinki: Kansalais- ja työväenopistojen liitto KTOL.
- Esping-Andersen, Gøsta (2000) *Two Societies, One Sociology, No Theory*. *The British Journal of Sociology*, vol. 51, no. 1.
- European Union Agency for Fundamental Rights (2018) *Being Black in the EU/Second European Union Minorities and Discrimination Survey* [Verkkojulkaisu, viittauspäivä 13.1.2020] https://fra.europa.eu/en/publication/2018/eumidis-ii-being-black?fbclid=IwAR187KmqbJEQvRUihLNAA1mhqZ3jn6T9ZFB0y3iAH9_5azkiiB0Ch4BHEVM
- Franco, Diana (2020) "Revisiting Cultural Diversity in Social Work Education through Latino Critical Race Theory Testimonio." *Social work education* vol. 13, no. 1.
- Freeman, Damon (2011) *Teaching Obama: history, critical race theory and social work education*. *Patterns of Prejudice* vol. 45, no. 1/2.
- Gathuo, Monica (2017) *Valkoisia valheita. Ruskeat Tytöt Media* [Verkkojulkaisu, viittauspäivä 13.1.2020] <https://www.ruskeattytot.fi/rtmedia/valkoisiavalheita>
- Given, Lisa M. (2008) *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. Los Angeles, CA : SAGE.
- Granfelt, Riitta (2007) "Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa". *Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2007* [Verkkojulkaisu, viittauspäivä 10.2.2020] https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/OEH8hc2Fb/2-2007_Oppisin_elamaan_riippuvuuteni_kanssa.pdf
- Gregory, Joshua R. (2020) *Social Work as a Product and Project of Whiteness, 1607–1900*. *Journal of Progressive Human Services*. [Verkkojulkaisu, viittauspäivä 21.10.2020] [10.1080/10428232.2020.1730143](https://doi.org/10.1080/10428232.2020.1730143)
- Haaparanta, Leila & Niiniluoto, Ilkka (1986) *Johdatus tieteelliseen ajatteluun*. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja No 3.
- Hale, Charles R. (2008) *Engaging Contradictions : Theory, Politics, and Methods of Activist Scholarship*. Los Angeles, CA:University of California Press.

Hall, Christopher & Slembrouck, Stef & Sarangi, Srikant (2006) *Language Practices in Social Work: Categorisation and Accountability in Child Welfare*. London: Routledge.

Hall, Stuart (2002) *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

Harjula, Minna, Helén, Ilpo & Jauho, Mikko (2003) *Kansalaisuus ja kansanterveys*. Helsinki: Gaudeamus.

Heikkinen, Risto (2018) *Vammaisuuden ja pitkäaikaissairauden määrittelyn tavat sosiaalialan väitöskirjoissa : teorioista omakohtaiseen kokemukseen*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Heinonen, Janne (2019) *Suomen Romanien Kohtaama Syrjintä Ja Rasismi: Kokemuksia, Mielipiteitä Ja Sosiaalityön Ratkaisumalleja*. Valtiotieteellinen tiedekunta Helsingin yliopisto, Faculty of Social Sciences University of Helsinki, ja Statsvetenskapliga fakulteten Helsingfors universitet. Helsingin yliopisto.

Helkama, Klaus & Myllyniemi, Rauni & Liebkind, Karmela & Ruusuvuori, Johanna & Lönnqvist, Jan-Erik & Hankonen, Nelli & Renvik, Tuuli Anna & Jasinskaja-Lahti, Inga & Lipponen, Jukka (toim.) (2020) *Johdatus sosiaalipsykologiaan*. Helsinki, Edita Publishing.

Herlin, Iris (2017) *Valkoiset Vanhemmat, Ruskeat Lapset: Jännitteet Ja Niiden Purkaminen Etelä-Afrikasta Adoptoineiden Vanhemmuudessa*. Valtiotieteellinen tiedekunta Helsingin yliopisto, Faculty of Social Sciences University of Helsinki, ja Statsvetenskapliga fakulteten Helsingfors universitet. Helsingfors universitet, 2017.

Hubara, Koko (2017) *Ruskeat Tytöt – Tunne-esseitä Keuruu: Like Kustannus*

Hudon, Tamara (2016) *Women in Canada: A Gender-based Statistical Report*. Ottawa: StatCan. [Verkkajulkaisu, viittauspäivä 13.1.2020]
<https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/89-503-x/89-503-x2015001-eng.htm>

Huttunen, Laura & Jokinen, Arja & Kulmala, Anna (2004) *Puhua Vastan Ja Vaieta: Neuvottelu Kulttuurisista Marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus.

Hytönen, Kirsi-Maria, ja Tuomas Laine-Frigren (2015) *Työläisperhe arjessa ja kriiseissä*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.

Häikiö, Liisa & Niemenmaa, Viivi (2007) *Valinnan paikat*. Teoksessa Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim.) *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Yliopistopaino.

Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (2015) *Salattu, Hävetty, Vaiettu: Miten Tutkia Piilossa Olevia Ilmiöitä*. Tampere: Vastapaino.

Hänninen Kaija & Poikela Ritva (2016) *Toimintalähtöinen, dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus*. Teoksessa Törrönen Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lundén, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna: *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

- Isoaho, Maria (2010) *Kenellä On Valta Sanella Lastenkasvatuskulttuuri?: Etnografinen Tutkimus Ugandalaisesta Orpokodista*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Jokinen, Arja (2012) *Kategoriat, instituutiot ja sosiaalisen järjestyksen tuottaminen*. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Kategoriat, kulttuuri ja moraalit*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Miia (2012) *Oma Lapsi: Tutkimus Vanhemmuudesta Ja Kiintymyksestä Perheissä, Joissa On Sekä Adoptoituja Että Biologisia Lapsia*. Valtiotieteellinen tiedekunta Helsingin yliopisto, Faculty of Social Sciences University of Helsinki, ja Statsvetenskapliga fakulteten Helsingfors universitet.
- Juhila, Kirsi (2006) *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina : sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.
- Jäske, Alice (2020) ”Saanko tuntea itseni suomalaiseksi?": Suomalaisen koulutusjärjestelmän valkonormatiivisuus mixed-race-identifioituvien näkökulmasta. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kansallisbiografia / Suomalaisen kirjallisuuden seura (2011) Rosa Emilia Clay. [Verkkajulkaisu, viittauspäivä 13.1.2020]
<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/9823>
- Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2005) *Reflektiivisyys ja asiantuntijuus. Sosiaalialan menetelmien arviointi 2/2005*. Stakes / FinSoc.
- Katisko, Marja (2016) *Kulttuurienvälinen kompetenssi sosiaalityössä*. Teoksessa Törrönen Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lundén, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna: *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Keskinen, Suvi & Skaptadóttir, Unnur Dís & Toivanen, Mari (2019) *Undoing Homogeneity in the Nordic Region: Migration, Difference, and the Politics of Solidarity*. Milton: Routledge.
- Keskinen, Suvi (toim.) & Tuori, Salla & Irni, Sari & Mulinari, Diana (2009) *Complying With Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Farnham: Ashgate Publishing Limited
- Kirk, Jerome & Miller, Marc L. (1986) *Reliability and Validity in Qualitative Research*. CA: Sage Publishing.
- Kiviniemi, Kari (2018) *Laadullinen tutkimus prosessina*. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS- kustannus.
- Kolivoski, Karen M & Weaver, Addie & Constance-Huggins, Monique (2018) ”Critical Race Theory: Opportunities for Application in Social Work Practice and Policy.” *Families in society*. vol. 95, no. 4.

Korhonen, Kalle, Ville Lähde, ja Johanna Vehkoo (2018) *Jakautuuko Suomi?: Eriarvoisuus Tutkijoiden, Toimittajien Ja Taiteilijoiden Silmin*. Helsinki: Into.

Ladson-Billings, Gloria, & Tate, William (1995). *Toward a critical race theory of education*. *Teachers College Record*, 97 (1).

Lavalette, Michael & Laura Penketh (2013) *Race, Racism and Social Work: Contemporary Issues and Debates*. Bristol: Policy Press.

Lehti, Martti & Salmi, Venla & Aaltonen, Mikko & Danielsson, Petri & Hinkkanen, Ville & Niemi, Hannu & Sirén, Reino & Suonpää, Karoliina (2014) *Maahanmuuttajat rikosten uhreina ja tekijöinä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 265*. [Verkkójulkaisu, viittauspäivä 13.1.2020]
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152441/265_Lehti_ym_2014.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Lowndes Vivien & Marsh, David & Stoker, Gerry (2018) *Theory and Methods in Political Science* London: Macmillan International/Palgrave

Lötjönen, Jenni (2018) *Kotouttaja Vaikuttajana: Rakenteellinen Sosiaalityö Osana Kotouttavaa Sosiaalityötä*. Valtiotieteellinen tiedekunta Helsingin yliopisto, Faculty of Social Sciences University of Helsinki, ja Statsvetenskapliga fakulteten Helsingfors universitet.

Löytty, Olli (2008) *Maltillinen hutu ja muita kirjoituksia kulttuurien kohtaamisesta*. Helsinki: Teos.

Matsuda, Mari & Lawrence III, Charles R. & Delgado, Richard & Crenshaw, Kimberlé W. (1995) *Words That Wound: Critical Race Theory, Assaultive Speech, and the First Amendment*. Colorado: Westview Press.

McLaughlin, Juliana & Whatman, Susan (2011) *The Potential of Critical Race Theory in Decolonizing University Curricula*. *Asia Pacific Journal of Education* vol. 31, no. 4.

Merikoski, Paula (2016) *Pois Sieltä Kotoota: Maahanmuuttajuus, Sukupuoli Ja Osallisuus Työllistymisen Palveluissa*. Valtiotieteellinen tiedekunta Helsingin yliopisto, Faculty of Social Sciences University of Helsinki, ja Statsvetenskapliga fakulteten Helsingfors universitet.

Milner IV, H. Richard (2007) *Race, Culture, and Researcher Positionality: Working Through Dangers Seen, Unseen, and Unforeseen*. *Educational Researcher* vol. 36, no. 7.

Muurinen, Heidi (2012) *Kokemuksia Kansalaisuuden Reunalta. Sosiaaliturvan Ulkopuolella: Valtiotieteellinen tiedekunta Helsingin yliopisto, Faculty of Social Sciences University of Helsinki, ja Statsvetenskapliga fakulteten Helsingfors universitet*.

- Myllylä, Martta (2017) *Epäilyksen Alla: Ylirajaisissa Parisuhteissa Olevien Pariskuntien Kokemuksia Perheenyhdistämisestä*. Valtiotieteellinen tiedekunta Helsingin yliopisto, Faculty of Social Sciences University of Helsinki, ja Statsvetenskapliga fakulteten Helsingfors universitet. Helsingfors universitet.
- Myllyaho, Sanni (2018) "Myös Nämä Ovat Minun Lapsiani": Lapsen Kärsimyksen Todistamisen Oikeuttaminen Artikkel-, Kommentti- Ja Haastatteluaineistossa. Valtiotieteellinen tiedekunta Helsingin yliopisto, Faculty of Social Sciences University of Helsinki, ja Statsvetenskapliga fakulteten Helsingfors universitet.
- Mäkitalo, Åsa (2002) *Categorizing Work: Knowing, Arguing, and Social Dilemmas in Vocational Guidance*. Göteborg Studies in Educational Sciences 177. Göteborg: University of Göteborg.
- Nayak, Suryuia & Robbins, Rachel (2019) *Intersectionality in Social Work. Activism and Practice in Context*. London & New York: Routledge.
- Nieminen, Jari (2013) Etnisyystiedon merkitys kasvaa maahanmuuton lisääntyessä. Teoksessa Tilastokeskuksen hyvinvointikatsaus 3/2013. Teema: Vähemmistöt. [Verkkajulkaisu, viittauspäivä 13.1.2020]
http://www.stat.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyka_2013_03.html
- Nowell, Lorelli S. & Norris, Jill M. & White, Deborah E. & Moules, Nancy J. (2017) *Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria*. International Journal of Qualitative Methods.
- Office for National Statistics UK (2020) [Verkkajulkaisu, viittauspäivä 6.11.2020]
<https://www.ons.gov.uk/census>
- Olaison, Anna (2010) *Creating Images of Old People as Home Care Receivers: Categorizations of Needs in Social Work Case Files*. Qualitative Social Work, vol. 9, no. 4.
- Olugbenga, Adeyemi (2004) *Double jeopardy: the experience of black African children living in Finnish welfare homes*. Helsinki University.
- Pakolaisapu (2019) [Verkkajulkaisu, viittauspäivä 13.1.2020]
<https://pakolaisapu.fi/pakolaisuus-suomessa/>
- Parker, Laurence & Lynn, Marvin (2002) *What's race got to do with it? Critical race theory's conflicts with and connections to qualitative research methodology and epistemology*. Qualitative Inquiry, vol. 8, no. 1.
- Pelkonen, Linda (2019) *Miksi nationalismi ja oikeistopopulismi nousevat Euroopassa? YLE Puheen Poliitiikaradio*. [Verkkajulkaisu, viittauspäivä 13.1.2020]
<https://areena.yle.fi/1-50125773>
- Pietikäinen, Sari (2000) *Discourses of Differentiation: Ethnic Representations in Newspaper Texts*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Pihlaja, Ulla-Kaisa (2017) *Intersectional Decency Among Namibian Black Female Nurses in Katutura, Windhoek: Class, Race, Tribe, Gender and Profession Constructing the Perceptions of Decency*. Valtiotieteellinen tiedekunta Helsingin yliopisto, Faculty of Social Sciences University of Helsinki, ja Statsvetenskapliga fakulteten Helsingfors universitet. Helsingfors universitet, 2017.
- Pohjola, Anneli (2017) *Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia*. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014* (3. painos). Helsinki: UNIPress.
- Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (2017) *Rakenteellinen sosiaalityö aikakauden haasteena*. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014* (3. painos). Helsinki: UNIPress.
- Potter, Jennifer E. (2015) *The Whiteness of Silence: A Critical Autoethnographic Tale of a Strategic Rhetoric*. *The Qualitative Report*, vol. 20, no. 9.
- Poutanen, Seppo (2005) *Kriittisen realismin metodologisesta otteesta yhteiskuntatieteissä*. Teoksessa Räsänen, Pekka & Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri (toim.): *Tutkimus menetelmien pyörteissä*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Prior, Lindsay (2004) *Doing Things with Documents*. Teoksessa David Silverman (toim.) *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*. 2. painos. London: Sage Publications.
- Puuronen, Vesa (2011) *Rasistinen Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Raitakari, Suvi (2006) *Neuvottelut ja merkinnät minuuksista: vuorovaikutuksellisuus ja retorisuus lastensuojeluyksikön palavereissa ja tukisuunnitelmissa*. *Acta Universitatis Tamperensis* 1183. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ranta, Kukka & Kanninen, Jaana (2019). *Vastatuuleen: Saamen kansan pakkosuomalaisamisesta*. Helsinki: S&S.
- Rastas, Anna & Poelman, Sanna (tulossa 2021) *Suomalaisen sosiologian värisokea piste*. *Sociologia*, vol. 58, no. 1.
- Rastas, Anna (2018) *The Emergence of Race as a Social Category in Northern Europe*. Teoksessa Essed, Philomena & Farquharson, Karen & Pillay, Kathryn & White, Elisa Joy (toim.): *Relating Worlds of Racism. Dehumanisation, Belonging, and the Normativity of European Whiteness*. London: Palgrave Macmillan.
- Rastas, Anna (2005) *Rasismi*. Teoksessa A. Rastas, L. Huttunen & O. Löytty (toim.), *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Harrikari, Timo (2018) *Towards Glocal Social Work in the Era of Compressed Modernity: Towards an Era of Distorted Modernity*. Milton: Taylor and Francis.

- Raunio, Kyösti (2009) *Olellainen sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Richmond, Mary (1917) *Social diagnosis*. New York: Russell Sage Foundation.
- Richmond, Mary (1922), *What is social case work? An introductory description*. New York: Russell Sage Foundation.
- Riles, Annelise (2006) Introduction, In *Response*. Teoksessa Riles, Anne (toim.) *Documents: Artifacts of Modern Knowledge*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Rossi, Leena-Maija (2015) *Muuttuva sukupuoli : seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. [Verkkajulkaisu, viittauspäivä 22.10.2020] https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_3.html
- Sakamoto, Izumi (2007) *An Anti-Oppressive Approach to Cultural Competence*. *Canadian Social Work Review*, vol. 24, no. 1.
- SAK (2016) *Maahanmuuttajanaisen euro on 62 senttiä*. [Verkkajulkaisu, viittauspäivä 13.1.2020] <https://www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/maahanmuuttajanaisen-euro-62-senttia>
- Schiele, Jerome H. (2017) *The Afrocentric Paradigm in Social Work: A Historical Perspective and Future Outlook*. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*. Vol 27, nos. 1–2.
- Sene, Sylvia (2019) *Ei-valkoisten Ihmisten Representaatiot Suomalaisissa Naistenlehdissä Syksyllä 2017*. Valtiotieteellinen tiedekunta Helsingin yliopisto, Faculty of Social Sciences University of Helsinki, ja Statsvetenskapliga fakulteten Helsingfors universitet.
- Seppänen, Marjaana et al. (2007) *Vanhuus ja sosiaalityö : sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sipilä, Anita (2011) *Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet. Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä*. Kuopio: Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 28 / Itä-Suomen yliopisto Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta Kuopio.
- Stovall, David Omotoso (2016) *Born Out of Struggle: Critical Race Theory, School Creation, and the Politics of Interruption*. Herndon: State University of New York Press.
- Sue, Derald (2017) "Microaggressions and 'Evidence': Empirical or Experiential Reality?" *Perspectives on psychological science* vol. 12, no. 1, 170–172.
- Tatum, Beverly (2003) *Why Are All the Black Kids Sitting Together in the Cafeteria – And Other Stories About Race*. New York: Basic Books.

Taylor, Carolyn (2008) Trafficking in Facts. Writing Practices in Social Work. *Qualitative Social Work* vol. 7, no. 1, 25–42.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Hyvinvointi ja terveyserot. [Verkkójulkaisu, viittauspäivä 13.1.2020] <https://thl.fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tasa-arvotiedon keskus. [Verkkójulkaisu, viittauspäivä 13.1.2020] <https://thl.fi/web/sukupuolten-tasa-arvo>

Tervonen, Miika (2012) Kiertolaisia, silmätikkuja ja rajojen ylittäjiä: 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa Pulma, Panu (toim.) Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tervonen, Miika (2015) Historiankirjoitus ja myytti yhden kulttuurin Suomesta. Teoksessa Östman, Ann-Catrin & Snellman, Hanna & Markkola, Pirjo (toim.) Kotiseutu ja kansakunta. Miten suomalaista historiaa on rakennettu. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

The Gender Gap Report (2018) World Economic Forum. [Verkkójulkaisu, viittauspäivä 13.1.2020] <https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2018>

Therborn, Göran (2014) Eriarvoisuus tappaa. Tampere: Vastapaino.

Tilastokeskus (2015) Yli puolet Suomen ulkomaalaistaustaisista muuttanut maahan perhesyistä. [Verkkójulkaisu, viittauspäivä 13.1.2020] https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/art_2015-10-15_001.html

Tilastokeskus (2018) Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2018. [Verkkójulkaisu, viittauspäivä 13.1.2020] <http://www.stat.fi/tup/tasaarvo/index.html>

Tilastokeskus (2019) Itsenäisyyspäivä 2019. [Verkkójulkaisu, viittauspäivä 13.1.2020] <http://www.stat.fi/tup/tilastokirjasto/itsenaisyyspaiva-2019.html>

Tisman, Alexander & Clarendon, Daniel (2018) “Racism and Social Work: A Model Syllabus for Graduate-Level Teaching.” *Journal of teaching in social work* vol. 38 no. 2.

Toikko, Timo (2001) Sosiaalityön amerikkalainen oppi. Yhdysvaltalaisen caseworkin kehitys ja sen yhteys suomalaiseen tapauskohtaiseen sosiaalityöhön. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja, Tutkimuksia A 1.

Toikko, Timo (2005) Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Tampere: Vastapaino.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Latvia: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuori, Kaarlo & Kotkas, Toomas (2016) Sosiaalioikeus. 5., uudistettu painos. Helsinki: Talentum Pro.

United States Census Bureau 2020 [Verkkajulkaisu, viittauspäivä 6.11.2020]
<https://www.census.gov>

Uusikukka, Tuuli (2016) *Kelvoton Kansalainen: Vuoden 1950 Sterilisoimislaki Osana Ennaltaehkäisevää Sosiaalipolitiikkaa*. Humanistinen tiedekunta Helsingin yliopisto, Faculty of Arts University of Helsinki, ja Humanistiska fakulteten Helsingfors universitet. Helsingfors universitet, 2016.

Uusiniemi, Mailis (2015) *Rasismista Maahanmuuttokriittisyyteen: Onko Suhtautuminen Maahanmuuttajiin Muuttunut?* Valtiotieteellinen tiedekunta Helsingin yliopisto, Faculty of Social Sciences University of Helsinki, ja Statsvetenskapliga fakulteten Helsingfors universitet. Helsingfors universitet.

Vanninen, Leena (2018) *Tavoitteena Tasa-arvoinen Kansalaisuus?: Sukupuolen Ja Etnisyyden Esittäminen Sekä Suomalaisuuden Rakentuminen Kelan Ja Suomi.fi-verkkopalvelujen Kuvissa*. Valtiotieteellinen tiedekunta Helsingin yliopisto, Faculty of Social Sciences University of Helsinki, ja Statsvetenskapliga fakulteten Helsingfors universitet.

Virtanen, Petri (1992) *Kurkistelua onnellisuusmuurin taakse... Tutkimus sosiaalityöntekijöiden elämäntavasta ja luokkapositiosta*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.

Vuorela, Ulla (2009) *Colonial Complicity. The Post-Colonial in a Nordic Context*. Teoksessa Keskinen, Suvi (toim.) & Tuori, Salla & Irni, Sari & Mulinari, Diana (2009) *Complying With Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Farnham: Ashgate Publishing Limited.

Väestöliitto: *Maahanmuuttajien määrä* [Verkkajulkaisu, viittauspäivä 13.1.2020]
https://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja/maahanmuuttajat/maahanmuuttajien-maara/

World Happiness Report (2019) United Nations Sustainable Development Solutions Network in partnership with the Ernesto Illy Foundation [Verkkajulkaisu, viittauspäivä 13.1.2020] <https://worldhappiness.report>

World Press Freedom Index (2019) Reporters Without Borders. [Verkkajulkaisu, viittauspäivä 13.1.2020] <https://rsf.org/en/2019-world-press-freedom-index-cycle-fear>

Yasso, Tara J. (2002) *Toward a Critical Race Curriculum. Equity & Excellence in Education* vol. 35, no. 2.

Zamudio, Margaret & Russell, Christopher & Rios, Francisco & Bridgeman, Jacquelyn L. (2011) *Critical Race Theory Matters: Education and Ideology*. Florence: Routledge.

Östman, Anne (2018) Osallisuus Näkökulmana Integraatioprosessin Tukemiseen Pakolaistaustaisten Asiakkaiden Parissa Tehtävässä Sosiaalityössä. Valtiotieteellinen tiedekunta Helsingin yliopisto, Faculty of Social Sciences University of Helsinki, ja Statsvetenskapliga fakulteten Helsingfors universitet.